

RIIGIKOHUS
ÕIGUSTEABE OSAKOND

**EUROOPA INIMÕIGUSTE KOHTU PRAKTIKA
RIIGIKOHTU LAHENDITES**

Kohtupraktika analüüs

Eve Rohtmets

Kohtupraktika analüütik

Tartu

Jaauuar 2012

Sisukord

Sissejuhatus	3
Analüüsi uurimisküsimused ja ülesehitus	5
Statistiline ülevaade	6
1. Üldised tähelepanekud EIK otsustele viitamise kohta	7
2. Riigikohtu praktika temaatiline ülevaade	8
2.1. Mõistlik menetlusaeg	8
2.2. Individuaalkaebuse lubatavus	10
2.3. Liiga kõrge riigilõiv	12
2.4. Kohtusse pöördumise õigus ja õigus tõhusale õiguskaitsevahendile väärteomenetluses.....	13
2.5. Ütluste andmine ja tõendina kasutamine kriminaalmenetluses.....	14
2.6. Kaitseõiguse tagamine kriminaalmenetluses	15
2.7. Karistusjärgne kinnipidamine	16
2.8. Teistkordse kohtumõistmise ja karistamise keeld.....	17
2.9. Kinnipidamistingimused, inimväärikuse kaitse, õigusvastane kartserisse paigutamine	18
2.10. Kinnipeetavale pikaajalise kokkusaamise võimaldamine	19
2.11. Elamisloa andmine	20
2.12. Palgaandmete kogumine ja avalikustamine	21
2.13. Muud küsimused	21
3. Eesti suhtes tehtud EIK otsused Riigikohtu praktikas	22
Kokkuvõte	23
Lisa	25

Tavaliselt ilmneb õiguse sisu kohtulike vaidluste ja kohtupraktika kaudu, sest just kohtulikes vaidlustes tuuakse inimeste poolt nii tervele mõistusele kui eriteadmistele toetudes esile elu ja õiguse tegelikud probleemid, vaieldavused ja mitmeti mõistetavused *pro* ja *contra*. Seetõttu on õiguse, sealhulgas põhiseaduse, toimimise parimaks peegliks kohtupraktika.

Rait Maruste¹

Sissejuhatus

Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon² (edaspidi konventsioon või EIÕK) jõustus Eesti suhtes 16. aprillil 1996. Ratifitseerimisega inkorporeeriti konventsioon Eesti õigusesse ning see muutus Eesti õiguskorra lahutamatuks osaks. Õigusnormide hierarhias asub konventsioon põhiseaduse ja seaduste vahel.³

Konventsiooniosalisena tunnustab Eesti ka Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) pädevust konventsiooni tõlgendamisel ja kohaldamisel. Sellega seoses tekkis kohe ka küsimus, *kas Eesti kohtud saavad või peavad oma lahendites kasutama Euroopa inimõiguste kohtu ja komisjoni lahendeid kui pretsedente*.⁴ Kui saamise osas võib vastata jaatavalt, siis pidamise osas ei ole vastus nii ühene. Siiski on kindel, et EIÕK *siseriiklikul rakendamisel on konventsiooni enese teksti kõrval olulisimaks tõlgendusallikaks Euroopa Inimõiguste Kohtu otsused (varasema perioodi kohta ka Euroopa Inimõiguste Komisjoni otsused ja aruanded)*.⁵

Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee tõstis soovitus nr Rec(2004)5⁶ esile asjaolu, et konventsioonist on saanud riigisisese õiguskorra lahutamatu osa kõikides selle osalisriikides ja märkis, et riigisisestel kohtutel on selles olnud tähtis roll. Ministrite Komitee rõhutas subsidiaarsuse põhimõtte järgimise tähtsust, märkides, et konventsiooniga tagatud õigusi ja vabadusi kaitstakse kõige tõhusamalt ja otsesemalt riigi tasandil ning see nõue puudutab riigivõimu kõiki esindajaid, eriti kohtu-, täitev- ja seadusandlikku võimu. Euroopa Nõukogu tasandil on korduvalt rõhutatud ka EIK praktika tundmise ja sellega arvestamise tähtsust.

---

¹ R. Maruste. Põhiseaduse tõlgendamise meetodid. *Juridica* 1996/II, lk 78.

² Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms) sünonüümina kasutatakse sageli nimetust *Euroopa inimõiguste konventsioon*. Sellest ka lühend EIÕK.

³ EIÕK asendi kohta põhiseaduse ja seaduste suhtes vt nt: R. Maruste. EIÕK staatus Eesti õigussüsteemis. *Juridica* 1996/IX, lk 474-478; Eesti Vabariigi põhiseaduse ekspertiisikomisjoni lõpparuanne. Põhiseaduse 2. peatükk „Põhiõigused, vabadused ja kohustused”, p 7. Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/10731>

⁴ R. Maruste. EIÕK staatus Eesti õigussüsteemis. *Juridica*, 1996/IX, lk 478. R. Maruste andis samas ka vastuse: „Kui EIÕK on Eesti õigussüsteemi osa, siis tuleb siit teha järeldus, et meile on siduvaks ka EIÕK järgne pretsedendiõigus.”

⁵ H. Vallikivi. Euroopa inimõiguste konventsiooni kasutamine Riigikohtu praktikas. *Juridica* 2001/VI, lk 401.

⁶ EN Ministrite Komitee soovitus nr Rec(2004)5 osalisriikidele eelnõude, kehtivate õigusaktide ja halduspraktika Euroopa inimõiguste konventsiooniga kehtestatud standarditele vastavuse kontrollimise kohta. Vastu võetud 12.05.2004. Arvutivõrgus: http://www.vm.ee/sites/default/files/MK_soovitus_%282004%295.pdf

Viimase aja olulisematest dokumentidest võib nimetada EIK reformi käsitlevat Interlaken'i deklaratsiooni, mis võeti vastu Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee kõrgetasemelisel konverentsil 19. veebruaril 2010. Deklaratsiooni eesmärk on panna alus reformikavale, mis vähendaks EIK aina kasvavat töökoormust ja tagaks konventsioonisüsteemi pikaajalise tõhususe. Vastuvõetud tegevuskava kohaselt kutsub konverents konventsiooniosalisi muu hulgas üles konventsiooni rakendamisel võtma arvesse arenevat kohtupraktikat, sealhulgas pidama silmas, et tehtaks järeldused sisuliste otsuste põhjal, milles on tuvastatud konventsiooni rikkumine teise riigi poolt, kui sama põhimõtteline probleem esineb ka oma õigussüsteemis.⁷

Euroopa õiguse (mille osaks on ka EIK pretsedendiõigus) tundmise tähtsust on rõhutanud ka Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu (CCJE).⁸ CCJE on Euroopa õiguse kohaldamise teemat käsitledes esile toonud riigisiseste ja Euroopa kohtuasutuste vahelise dialoogi vajadust ning märkinud, et kõigi siseriiklike kohtunike jaoks on Euroopa Inimõiguste Kohtu ja – kui asjakohane – Euroopa Ühenduste Kohtu kohtupraktika allikaks, millest lähtudes Euroopa õigust sisustada. CCJE rõhutab, et kohtunikud peaksid, kui vähegi võimalik, sätteid tõlgendama viisil, mis on vastavuses rahvusvaheliste standarditega, isegi kui need on paika pandud „pehme õigusega”.⁹

Riigikohtu praktikas võib EIK lahendite kasutamise alguseks lugeda 1996. aasta 20. detsembrist, mil Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium viitas seaduslikkuse mõiste tõlgendamisel EIK 1984. a otsusele kohtuasjas *Malone vs. Ühendatud Kuningriik*.¹⁰ Kolleegium lisas oma argumentatsioonile EIK seaduslikkuse mõistele antud tõlgenduse.

Kui otsida konventsiooni jõustumise järgsest Riigikohtu praktikast põhimõttelisi seisukohavõtte konventsiooni siduvuse ja EIK praktika tähenduse kohta, siis selgub, et esimesed viited konventsioonile ja EIK praktikale tehti ilma pikema sissejuhatuse ja täiendavate selgitusteta. Kui konventsiooni ratifitseerimist oli mainitud ka varem,¹¹ siis lähemalt selgitas olukorda Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium oma 11. juuni 1997. a otsuses asjas nr 3-4-1-1-97. Nimelt pidas kolleegium vajalikuks osutada, et alates 16. aprillist 1996. a on Eestile siduv Euroopa inimõiguste konventsioon ja põhiseaduse § 123 lõike 2 alusel kohaldatakse vastuolu korral seaduse ja konventsiooni vahel konventsiooni kui Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingut. Arutlusel olnud küsimuses leidis kolleegium, et distsiplinaarmenetlusele laienevad konventsiooni artiklis 6 sätestatud põhilised menetluslikud garantiid ning lisas, et selline järeldus tuleneb ka EIK 1976. a lahendist *Engeli jt asjas*.

---

⁷ Interlaken'i deklaratsioon on eesti keeles kättesaadav Välisministeeriumi veebilehel: http://www.vm.ee/sites/default/files/Interlakeni_deklaratsioon%20_EST.pdf Vt ka 26. – 27. aprillil 2011 Izmiris EIK tuleviku teemal peetud konverentsil vastuvõetud deklaratsiooni ja jätkukava, mis on samuti kättesaadav Välisministeeriumi veebilehel: http://www.vm.ee/sites/default/files/Izmir%20deklaratsioon%20_est_.pdf

⁸ *Consultative Council of European Judges*, liikmesriikide kohtunikest koosnev EN nõuandev organ.

⁹ CCJE arvamus nr 9 (2006) „Kohtunike rollist rahvusvahelise ja Euroopa õiguse tõhusa kohaldamise tagamisel”, p-d 26 ja 45. Arvutivõrgus: http://www.riigikohus.ee/vfs/558/CCJE_2006_op9.pdf

¹⁰ PSJVK 20.12.1996 otsus kohtuasjas nr 3-4-1-3-96 (Riigikohtu halduskolleegiumi 11. novembri 1996. a. taotluse - tunnistada kehtetuks Vabariigi Valitsuse detsembri 1994. a. määruse nr. 486 "Vabariigi Valitsuse 21. detsembri 1993. a. määruse nr. 408 täiendamine ja viina sisseveo ning hulgi- ja jaemüügi korralduses tehtavad muudatused" punktid 2 ja 3 ning lisa, samuti Vabariigi Valitsuse 7. jaanuari 1994. a määrusega nr 4 kinnitatud "Alkoholi, tubaka ja tubakatoodete sisse- ja väljaveo, tootmise ning müügi korraldamise juhendi" punkt 5 vastuolu tõttu põhiseaduse §-ga 87 p 6 - läbivaatamine).

¹¹ PSJVK 8.11.1996 otsus kohtuasjas nr 3-4-1-2-96 (VI alajaotus), RKHK 6.06.1997 määrus haldusasjas nr 3-1-1-16-97 (p 2).

Riigikohtu 20. septembri 2002. a otsuses kriminaalasjas nr 3-1-1-88-02 markeeris konventsiooni ja EIK praktika positsiooni Eesti õigussüsteemis ka kriminaalkolleegium, kes märkis, et tulenevalt põhiseaduse § 3 lõikest 2 ja § 123 lõikest 2 on Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon, samuti EIK seisukohad selle konventsiooni tõlgendamisel Eesti õigussüsteemi lahutamatud osad, mis on prioriteetsed ka Eesti seaduste suhtes. Kolleegium lisas, et konventsioonist on teatud juhtudel võimalik lähtuda ka Eesti põhiseaduse mõtte avamisel.

Riigikohtu 6. jaanuari 2004. a otsuses kriminaalasjas nr 3-1-3-13-03 märkis ka üldkogu, et Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni näol on tegemist Riigikogu ratifitseeritud välislepinguga, millel on prioriteet Eesti seaduste või muude aktide suhtes. Üldkogu lisas, et eeltoodust tulenevalt on Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon Eesti õiguskorra lahutamatu osa, ning selles sisalduvate õiguste ja vabaduste tagamine on põhiseaduse § 14 kohaselt ka kohtuvõimu kohustus (p 31). Riigikohus on otsuse punktile 31 ka hiljem korduvalt viidanud, sh 2011. aastal.¹²

Analüüsi uurimisküsimused ja ülesehitus

Analüüsi eesmärgiks on anda ülevaade EIK praktika kasutamisest Riigikohtu lahendites.¹³ Analüüs keskendub Riigikohtu viimase kolme aasta kohtupraktikale, hõlmates aastatel 2009-2011 kriminaal-, haldus- ja tsiviilasjades tehtud lahendeid. Neile lisanduvad kõik konventsiooni kehtivusajal tehtud põhiseaduslikkuse järelevalve kohtulahendid, milles Riigikohus on EIK praktikale viidanud.¹⁴ Viimaste puhul ei ole ajalist piirangut arvestatud, kuivõrd võib eeldada, et põhiseaduslikkuse järelevalve menetluses tehtud lahendid omavad suurt rolli konventsiooni tõlgendamisel ja kohaldamisel, iseloomustades seeläbi ka Riigikohtu suhtumist konventsiooni kohaldamisse. Nende lahendite tähtsust väljendab ka põhiseadusega vastuolus olevaks tunnistamise otsuste osakaal - kui jätta kõrvale põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi määrused individuaalkaebuste läbivaatamata jätmise kohta (kokku 21), siis ülejäänud 24 lahendist 15-s on Riigikohus tunnistanud küsimuse all olnud õigusliku regulatsiooni põhiseadusega vastuolus olevaks.

Analüüsis uuritakse:

- 1) milline on EIK lahenditele viitamise üldine praktika Riigikohtu lahendites;
- 2) millised on peamised valdkonnad ja küsimused, milles Riigikohus on EIK praktikat kasutanud;
- 3) kas ja kui palju viidatakse Riigikohtu lahendites Eesti suhtes tehtud EIK otsustele.

Analüüs on vastavalt nendele uurimisküsimustele jaotatud kolmeks peatükiks. Analüüsi lisas on eraldi välja toodud Riigikohtu 2009.–2011. a lahendid, mis sisaldavad kõige rohkem viiteid EIK praktikale.

¹² RKKK 22.02.2011 määrus kriminaalasjas nr 3-1-1-110-10, p 12; RKÜK 22.03.2011 otsus asjas nr 3-3-1-85-09, p 73 ja RKPSJKV 4.04.2011 otsus asjas nr 3-4-1-9-10, p 54.

¹³ Analüüsis ei hinnata EIK praktika kasutamise kvaliteeti.

¹⁴ Analüüs hõlmab ainult asjas tehtud lõpplahendeid. Asja üldkogule üleandmise määrused ei kuulunud analüüsitava materjali hulka. Analüüs ei hõlma pärast EIK otsust menetluse taasavamiseks esitatud taotluste kohta tehtud lahendeid.

Statistiline ülevaade

Riigikohtu veebilehe kaudu tehtud päringute tulemuste kohaselt oli 2011. aasta lõpuks Euroopa Inimõiguste Kohtule¹⁵ ja/või konventsiooni kohaldamispraktikale viidatud kokku 173 Riigikohtu lahendis.¹⁶ Euroopa Inimõiguste Komisjoni¹⁷ lahendile oli viidatud kolmel korral.¹⁸

Analüüs hõlmab kokku 71 lahendit. Lahendid jagunevad Riigikohtu kolleegiumide ja üldkogu vahel järgmiselt:

2009-2011	kriminaalkolleegium	18
	halduskolleegium	7
	tsiviilkolleegium	1
	põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium	17
	üldkogu	4
1996-2008	põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium	17
	üldkogu	7

Nagu tabelist näha, on viimasel kolmel aastal kõige enam EIK praktikale viidanud kriminaalkolleegium ja põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium. Järgneb halduskolleegium. Tsiiviilkolleegium viitas EIK praktikale ühes lahendis.

Lahendid, milles üldkogu on EIK praktikale viidanud, jagunevad asja liigi järgi järgmiselt: neli põhiseaduslikkuse järelevalve asja, kolm kriminaalasja, kolm tsiiviilasja ja üks haldusasi.¹⁹

Seega on Riigikohus aastatel 2009–2011 EIK praktikale kõige rohkem viidanud kriminaalasjades (kokku 21 lahendis). Põhiseaduslikkuse järelevalve asjades on sama perioodi jooksul EIK praktikale viidatud 19 lahendis, haldusajades oli vastavaid lahendeid kaheksa ja tsiiviilasjades kaks.²⁰

Riigikohus on konventsiooni jõustumisest kuni 2008. aastani põhiseaduslikkuse järelevalve menetluses EIK praktikale viidanud kokku 24 lahendis.

¹⁵ S.h *Strasbourg'i Kohtu* nime all ja kahel juhul üksnes lühendina EIÕK.

¹⁶ See suurus hõlmab kõiki lahendeid sõltumata viite tegijast, s.t kõigil juhtudel ei ole viitajaks Riigikohus.

¹⁷ 1. novembril 1998 jõustus inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni lisaprotokoll nr 11, mille alusel loodi seniste Euroopa Inimõiguste Komisjoni ja Euroopa Inimõiguste Kohtu asemele alaliselt töötav Euroopa Inimõiguste Kohus. Euroopa Inimõiguste Komisjon lõpetas tegevuse 1999. a.

¹⁸ Esimest korda viitas kriminaalkolleegium Euroopa Inimõiguste Komisjoni 18.12.1980 lahendile asjas *Crotciani and Others v Italy* oma 15.10.1996 otsuses asjas nr 3-1-1-109-96 ning kasutas sama viidet uuesti 17.06.1997 otsuses asjas nr 3-1-1-70-97 ja 21.10.2011 otsuses asjas nr 3-1-1-74-11.

¹⁹ Perioodil 2009-2011 tehtud neljast üldkogu lahendist kaks tehti haldusajades, üks põhiseaduslikkuse järelevalve asjas ja üks tsiiviilasjas. Sellele eelnenud perioodi seitsmest lahendist kolm kriminaal-, kaks põhiseaduslikkuse järelevalve ja kaks tsiiviilasjas.

²⁰ Tsiiviilasjade väikest osakaalu võib osaliselt põhjendada sellega, et põhiõiguste tagamise kohustust seostatakse valdavalt avaliku võimuga. Vt ka D.W. Belling. Põhiõiguste tähendus eraõigusele. *Juridica* 2004/I, lk 3-10.

Põhiõiguste tähendusest eraõigussuhetes ja põhiõiguste kolmikmõjust Riigikohtu praktikas võib lähemalt lugeda Vitali Šipilovi magistritööst „Põhiõiguste kolmikmõju ja Euroopa Liidu õiguse horisontaalne kohaldatavus”

(Justiitsministeeriumi 2010. aasta teadustööde konkursi võidutöö). Arvutivõrgus:

<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=52954/%26%238222%3BP%F5hi%F5iguste+kolmikm%F5ju+ja+Euroopa+Liidu+%F5iguse+horisontaalne+kohaldatavus%26%238220%3B.pdf>

1. Üldised tähelepanekud EIK otsustele viitamise kohta

EIK praktika kasutamise aktiivsus Riigikohtu lahendites lubab tõdeda, et konventsioon ja selle kohaldamispraktika on leidnud Riigikohtu praktikas oma kindla koha. Riigikohus on EIK praktikat kasutanud nii põhiseaduse kui seaduste tõlgendamisel. Samuti on Riigikohus EIK praktikale tuginenud mitmete seadusesätete põhiseadusega vastuolus olevaks tunnistamisel. EIK praktikat kasutatakse Riigikohtu lahendites valdavalt tõlgendusabina, aga ka illustreerimise eesmärgil näidete toomiseks, samuti *obiter dictum*-i korras.

EIK lahenditele viitamise tehnika on valdavalt refereeriv, otseseid tsitaate ei lisata. Kui see on võimalik, siis kinnitavad sama seisukohta viited mitmele EIK lahendile. Iseloomustavaks võib pidada ka seda, et kord juba viidatud EIK lahendile viidatakse oma lahendites ka edaspidi. Sageli korduvad viited lahendist lahendisse ka siis, kui Riigikohus jätkab varasemat praktikat ja osundab omaenda eelmistes lahendites võetud seisukohtadele. On mitmeid näiteid, kus varasemast lahendist on tsiteeritud tervet punkti või lõiku.

Samuti on Riigikohtu praktikale iseloomulik see, et kui EIK praktikale tuginedes on oma seisukoht kord kujundatud, siis edaspidi enam EIK praktikale täpsemalt ei viidata, vaid lisatakse seisukohale üldsõnaline viide nii EIK kui ka Riigikohtu varasema praktika kohta.

EIK praktika on mahukas, hõlmab erineva õigussüsteemiga riikide kohtuasju ja sageli on lahendatavas asjas tähtsust omavat küsimust käsitletud teises kontekstis. Seega ei ole EIK praktika kohaldamine võrreldav seaduse kohaldamisega, kus on selgelt piiritletud hulk materjali. Samuti ei ole välistatud, et EIK praktika annab erinevaid tõlgendusvõimalusi. Kõik need asjaolud komplitseerivad EIK seisukohtade kohaldamist.

Siinkohal võib ära tuua loetelu EIK otsustest, millele Riigikohus on kõige sagedamini viidanud. Need on:

<i>Pélissier ja Sassi vs. Prantsusmaa</i> ²¹	viidatud 8 lahendis;
<i>Kudła vs. Poola</i> ²²	6 lahendis;
<i>Konashevskaya jt vs. Venemaa</i> ²³	5 lahendis;
<i>Reinhardt ja Slimane-Käid vs. Prantsusmaa</i> ²⁴	4 lahendis;
<i>Kangasluoma vs. Soome</i> ²⁵	4 lahendis;
<i>Sunday Times vs. Ühendkuningriik (Nr. 1)</i> ²⁶	4 lahendis.

Mart Susi on 2009. aastal märkinud, et Riigikohtu lahendites on tuginemine konventsioonile ja EIK lahenditele märgatav, kuid mitte tooniandev.²⁷ Käesoleva analüüsi koostamisel uuritud materjali põhjal võib öelda, et välja on kujunenud teatud küsimused, mille käsitlemisel kinnistub EIK praktika Riigikohtu lahendites üha enam. Järgnevalt ongi antud temaatiline ülevaade valdkondadest, mida EIK praktika on mõjutanud.

²¹ EIK 25.03.1999 otsus, Riigikohus on kasutanud mõistliku menetlusaja ja kaitseõiguse tagamise käsitlemisel.

²² EIK 26.10.2000 otsus - mõistlik menetlusaeg, õigus tõhusale õiguskaitsevahendile.

²³ EIK 03.06.2010 otsus - mõistlik menetlusaeg.

²⁴ EIK 31.03.1998 otsus - mõistlik menetlusaeg.

²⁵ EIK 20.01.2004 otsus - mõistlik menetlusaeg.

²⁶ EIK 26.04.1979 otsus - õigusselguse põhimõte.

²⁷ Mart Susi. Eesti õigusruumi puutepunktidest Euroopa Inimõiguste Kohtuga. Riigikogu Toimetised 19, 2009. Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=13771>

2. Riigikohtu praktika temaatiline ülevaade

2.1. Mõistlik menetlusaeg

Analüüsitud lahendites oli EIK praktikat kõige enam kasutatud mõistliku menetlusaja nõude käsitlemisel. Mõistliku menetlusaja nõue tuleneb konventsiooni artikli 6 lõike 1 esimesest lausest, mis näeb ette, et igal juhul on oma tsiviilõiguste ja -kohustuste või temale esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamisel õigus õiglasele ja avalikule kohtumenetlusele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus, seaduse alusel moodustatud kohtus.²⁸

Riigikohus on korduvalt käsitlenud mõistliku menetlusaja nõuet kriminaalmenetluses ja toonud arvukalt näiteid EIK praktikast. EIK praktikale tehtud viidete rohkuse poolest paistab silma Riigikohtu 18. juuni 2010. a otsus kriminaalasjas nr **3-1-1-43-10**. Nimetatud otsuses on viidatud kokku 20 EIK otsusele,²⁹ aga ka Riigikohtu enda varasemale praktikale. Tulemuseks on mõistliku menetlusaja nõude põhjalik käsitlus, mida Riigikohus on oma hilisemates lahendites korduvalt tsiteerinud või sellele viidanud.³⁰

Riigikohtu kriminaalkolleegium kasutas asjas nr 3-1-1-43-10 tehtud otsuses EIK praktikat järgmiste küsimuste käsitlemisel:

- mõistliku menetlusaja möödumisega seotud õigusjärelmite kohaldamine kriminaalmenetluses (otsuse p 20),
- menetlusaja pikkuse hindamisel arvestatava ajavahemiku kindlaksmääramine (p 25, 27 ja 28),
- millised on menetlusaja mõistlikkuse hindamise kriteeriumid (p 30) ja kas lahendatavas asjas on nende kriteeriumide alusel mõistlik menetlusaeg möödunud või kohe möödumas. Kolleegium viitas EIK praktikale, hinnates kohtuasja keerukust (p 33), süüdistatava ja tema kaitsjate käitumist kriminaalmenetluses (p-d 35, 46, 47), menetlejate rolli kriminaalmenetluse kestuses (p 52) ja menetletava asja olulisust süüdistatava jaoks (p 54).

Riigikohtu 22. veebruari 2011. a määruses kohtuasjas nr **3-1-1-110-10** selgitas kriminaalkolleegium **süüdistatava vahi all hoidmise mõistliku ajaga seonduvat**. Kolleegium selgitas EIK lahenditele viidates mõistliku menetlusaja nõude eesmärki (p 13) ja juhtis tähelepanu EIÕK art 5 lg-le 3, mis sätestab eelvangistuses viibiva süüdistatava vahi all pidamise mõistliku tähtaja ületamise takistamiseks veel täiendava, art 6 lg-st 1 sõltumatu garantii (p 14). Kolleegium tõi ka näiteid EIK lahenditest, kus EIK on hinnanud menetluse pikkuse kooskõla EIÕK art 5 lg 3 nõuetega (p 16). Arutlusel olnud asjas olid süüdistatavad vahi all viibinud ligi kuus kuud, mille järel pikendas maakohus nende vahi all pidamist veel enam kui kolmeteistkümne kuu võrra (kriminaalasja kohtulik arutamine määrati 2011. a oktoobrikuusse). Arvestades, et selles ajavahemikus ei tehta ühtki menetlustoimingut ning süüdistatavad üksnes ootavad, et kohus hakkaks nende kriminaalasja arutama, juhtis

---

²⁸ EIÕK kehtiv, 01.06.2010 jõustunud redaktsioon (RT II 2010, 14, 54). Kehtiva redaktsiooniga asendati konventsiooni varasem tõlge (RT II 2000, 11, 57) ja see sisaldab 1. juunil 2010 jõustunud protokolliga nr 14, millega muudeti konventsiooni kontrollisüsteemi, tehtud muudatusi.

²⁹ Vt analüüsi lisa.

³⁰ Nt RKKK 3.11.2010 otsuses kriminaalasjas nr 3-1-1-84-10, 23.03.2011 otsuses kriminaalasjas nr 3-1-1-6-11 ja 17.08.2011 otsuses kriminaalasjas nr 3-1-1-57-11, samuti RKÜK 22.03.2011 otsuses haldusasjas nr 3-3-1-85-09 (p 79 ja 84).

kolleegium maakohtu tähelepanu sellele, et nii pikk vahi all pidamine võib olla vastuolus EIK praktikaga.

Riigikohtu üldkogu 22. märtsi 2011. a otsuses haldusasjas nr **3-3-1-85-09** käsitleti EIK praktika valguses lisaks mõistlikku menetlusaega puudutavatele põhiküsimustele (mõistliku menetlusaja nõude sisu, piirid, hindamiskriteeriumid) ka **riigisisese tõhusa õiguskaitsevahendi tagamise kohustust** (p 75). Üldkogu märkis, et see kohustus seob eelkõige seadusandjat, kes on kohustatud kehtestama normid, mis piisava tõenäosusega ja piisaval määral tagaks põhiõiguste teostumise ning kaitse. Teiseks põhiteemaks, mille lahendamisel üldkogu EIK praktikat kasutas, oli ebamõistlikult pika kriminaalmenetlusega tekitatud mittevaralise kahju hüvitamine (p 130). Üldkogu leidis, et eeskätt põhiseaduse §-des 14 ja 15 ning §-s 25 sätestatud põhiõiguste³¹ kaitse eeldab kriminaalmenetluses tekitatud kahju hüvitamiseks eriregulatsiooni kehtestamist. Kõnealuses asjas andis üldkogu hinnangu riigivastutuse seaduse kahju hüvitamise regulatsiooni põhiseaduspärasusele ning tunnistas riigivastutuse seaduse põhiseadusega vastuolus olevaks osas, mis ei näe ette ebamõistlikult pika kohtueelse kriminaalmenetlusega tekitatud mittevaralise kahju hüvitamist. Kaaludes, kas ja kui suur kahjuhüvitis tuleb kaebajale välja mõista, leidis Riigikohtu üldkogu EIK praktika toel, et kaebaja õiguste rikkumise ainsaks võimalikuks hüvituseks on õiglase rahalise hüvitise määramine. Kuivõrd vastav regulatsioon seadustes puudub, siis pidas Riigikohus võimalikuks ise hüvitis määrata.

Teistes mõistlikku menetlusaega käsitlevates otsustes on Riigikohus EIK praktikale viidanud järgmistes küsimustes: mõistliku menetlusaja nõude eesmärk³², menetlusaja pikkuse hindamisel arvestatava ajavahemiku (eelkõige selle alguse) kindlaksmääramine³³, menetlusaja mõistlikkuse hindamise kriteeriumid³⁴ ja kriminaalasjas esitatud tsiviilhagi arvestamine mõistliku menetlusaja nõude rikkumise järelmi valikul³⁵.

Mõistlikku menetlusaega puudutava Riigikohtu praktika kohta võib analüüsi autori arvates öelda, et tuginemine konventsioonile ja EIK praktikale on selle küsimuse käsitlemisel Riigikohtu lahendites olnud märgatav ning eespool lähemalt kirjeldatud otsuste puhul ka tooniandev.

On märkimisväärne, et EIK praktika on Riigikohtu praktika kaudu jõudnud ka Eesti seadustesse. Nimelt jõustusid 2011. aasta 1. septembril kriminaalmenetluse seadustiku muudatused, millega nähti ette õiguskaitsevahendid, mille kohaldamisega saab kriminaalasja arutav kohus reageerida mõistliku menetlusaja möödumisele.³⁶ Kauaoodatud arengutele reageeris ka Riigikohus oma 4. novembri 2011. a otsuses kriminaalasjas nr **3-1-1-81-11**, mille punktides 22 – 22.3 märgitu väärrib eraldi tähelepanu. Nimelt pidas kriminaalkolleegium õiguspraktika suunamiseks vajalikuks (väljaspool arutlusel olnud kriminaalasja piire) osutada

---

³¹ PS §-st 14 tuleneb õigus korraldusele ja menetlusele, §-st 15 õigus pöörduda kohtusse ja §-st 25 õigus kahju hüvitamisele.

³² RKKK 3.11.2010 otsus kriminaalasjas nr 3-1-1-84-10, p 15; RKKK 17.08.2011 otsus kriminaalasjas nr 3-1-1-57-11, p 15.4.

³³ RKKK 23.03.2011 otsus asjas nr 3-1-1-6-11, p 17.1 ja RKKK 17.08.2011 otsus kriminaalasjas nr 3-1-1-57-11, p 14.1. Mõlemal juhul on tsiteeritud (kogu ulatuses) RKKK asjas nr 3-1-1-43-10 tehtud otsuse p 25.

³⁴ RKKK otsused 7.06.2010 kriminaalasjas nr 3-1-1-118-09, p 7, ja 28.12.2009 kriminaalasjas nr 3-1-1-100-09, p 17; RKPSJVK 30.12.2008 määrus kohtuasjas nr 3-4-1-12-08, p 22.

³⁵ RKKK 23.03.2011 otsus kriminaalasjas nr 3-1-1-6-11, p 19.2.

³⁶ Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus (RT I, 23.02.2011, 1), vt eelk. KrMS § 274² (Kriminaalmenetluse lõpetamine kohtuistungil seoses menetluse mõistliku aja möödumisega) ja KrMS § 306 lg 1 p 6¹, mille kohaselt peab kohus kohtuotsuse tegemisel lahendama muu hulgas küsimuse, kas karistust tuleb mõistliku menetlusaja ületamise tõttu kergendada. Kõnealuse seadusega täiendati ka tsiviilkohtumenetluse seadustikku, vt § 333¹ (Kohtumenetluse kiirendamise taotlus).

Riigikohtu varasemale praktikale mõistliku menetlusaja tagamiseks õiguskaitsevahendite puudumise ja võimalike abinõude küsimuses ning 1. septembril 2011. a jõustunud kriminaalmenetluse seadustiku muudatustele, millega vastavad õiguskaitsevahendid lõpuks seaduses sätestati. Otsuse punktis 22.3 märkis kriminaalkolleegium järgmist: „Seega on seadusandja alates 1. septembrist 2011 varasema lünga kõrvaldanud ja näinud ette õiguskaitsevahendid, mille kohaldamisega saab kriminaalasja arutav kohus reageerida mõistliku menetlusaja möödumisele. Seega ei ole mõistliku menetlusaja nõude rikkumisel kohaldatavate õiguskaitsevahendite ringi määratlemisel enam vaja juhinduda Riigikohtu lahenditest kui KrMS § 2 p 4 kohaselt subsidiaarsest kriminaalmenetlusõiguse allikast. See tähendab ühtlasi seda, et alates 1. septembrist 2011 ei ole mõistliku menetlusaja möödumine süüdistatava õigeksmõistmise ega KrMS § 202 kohaldamise alus, sest seadusandja on sellises olukorras ette näinud teistsugused õiguskaitsevahendid.”

Kuivõrd sellega on läbi saanud üks oluline etapp Riigikohtu töös õiguse tõlgendamisel ja edasiarendamisel, tasub tagasi vaadata ka ajale, mil mõistliku menetlusaja küsimuses seni valitsenud seisukohti kujundama hakati. Kriminaalkolleegiumi praktika kontekstis on märgitud, et juba 27. veebruaril 2004. a asjas nr 3-1-1-3-04 tehtud kohtuotsuses selgitati menetluse mõistliku aja suhtelisust (sõltuvust menetletava kuriteo raskusest, kriminaalasja keerukusest ja mahukusest, aga ka muudest konkreetsetest asjaoludest, sealhulgas menetluse senisest käigust, nt mitu korda on kriminaalasja juba tagastatud uueks kohtulikuks arutamiseks või täiendavaks kohtueelseks menetlemiseks); samuti seda, et mõistliku aja möödumise sedastamise järel ei pea iseenesest ja alati olema õigeksmõistmine. Sõltuvalt asjaoludest võib proportsionaalseks järelmiks olla ka näiteks kriminaalasjas menetluse lõpetamine otstarbekuse kaalutlusel või kõnealuse asjaolu arvestamine karistuse mõistmisel.³⁷

Riigikohtu üldkogu ja põhiseaduslikkuse järelevalve lahendid jätkasid kriminaalkolleegiumi poolt valitud suunda, sidudes selle EIK seisukohtadega. Näiteks Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 30. detsembri 2008. a määruses kohtuasjas nr 3-4-1-12-08 rõhutati, et kohus peab menetluse kestuse mõistlikkust EIK praktika kohaselt hindama kohtuasja eripärast lähtuvalt, võttes arvesse EIK praktikas sätestatud tingimusi, eeskätt kohtuasja keerukust, kaebaja ja pädevate võimuorganite tegevust.

Teema lõpetuseks võib tõdeda, et selles, et vajadus tagada menetluse mõistlik aeg ning luua tõhus riigisisene õiguskaitsevahend ebamõistliku menetlusaja vastu on seadusandlikule ja kohtuvõimule selgeks saanud just EIK praktika kaudu, ei ole tõesti mingit kahtlust.³⁸

2.2. Individuaalkaebuse lubatavus

Kohtusse pöördumise õigus ja õigus tõhusale õiguskaitsevahendile on põhiseaduslikkuse järelevalve asjades individuaalkaebuse lubatavuse hindamisel määrava tähtsusega.

2011. a lõpu seisuga on Riigikohus lahendanud kokku 22 individuaalkaebuse lubatavuse kaast. Neist esimene on aastast 2003 ja viis viimast aastast 2011. Kõigis nendes asjades

³⁷ Elina Elkind, Erkki Hirsnik, Eerik Kergandberg, Lea Kivi, Mervi Kruusamäe, Margus Möttus, Andres Parmas, Priit Pikamäe, Juhan Sarv, Jaan Sootak. Valikuliselt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi praktikast õiguse tõlgendamisel ja edasiarendamisel. Juridica 2009/VIII, lk 552 (märkus nr 75).

³⁸ Vt Mart Susi. Kas Eestis on tõhus riigisisene õiguskaitsevahend kaebuste ebamõistliku menetlusaja vastu? Kohtute aastaraamat 2009, lk 51. Arvutivõrgus: http://www.riigikohus.ee/vfs/998/Kohtute_aastaraamat_2009.pdf

tehtud lahendites³⁹ märkis Riigikohus, et põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse järgi on võimalus esitada individuaalkaebus otse Riigikohtule piiratud, ning rõhutas põhiseaduse §-dele 13, 14 ja 15 ning inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni kohaldamispraktikale⁴⁰ tuginedes, et Riigikohus saab jätta isiku kaebuse menetlemata üksnes siis, kui isikul on muul tõhusal viisil võimalik kasutada talle põhiseaduse §-ga 15 tagatud õigust kohtulikule kaitsele. Sel alusel on Riigikohus jätnud mainitud 22 individuaalkaebusest 21 kaebust läbi vaatamata.

Ainsana vaatas kolleegium sisuliselt läbi Sergei Brusilovi kaebuse. Selle kaebuse kohta kohtuasjas nr **3-1-3-10-02** 17. märtsil 2003. a tehtud otsuses tõlgendas Riigikohus EIK praktikale tuginedes kaebeõigust isiku põhiõiguste kaitseks laiendavalt.⁴¹ Seega sündis 2003. aastal Riigikohtu pretsedent, millega laiendati isiku kaebeõigust puhkudeks, kui tal ei ole ühtegi muud tõhusat võimalust oma õiguste kaitseks.

Sergei Brusilovi kaebuses oli tõstatatud küsimus seaduse, mis näeb teo toimepanemise eest ette kergema karistuse, tagasiulatuvast mõjust. Otsuse tegemisel kaalus üldkogu, millised kohtuliku kaebe võimalused on S. Brusilovil põhiõiguse väidetava rikkumise kontrollimiseks. Karistusseadustiku rakendamise seaduse ja halduskohtumenetluse seadustiku võimalusi hinnates jõudis üldkogu arvamusele, et kaebuste menetlemine halduskohtus ning maa- ja linnakohtus kestaks sedavõrd kaua, et selgus kaebaja õiguste rikkumise kohta saabuks alles siis, kui S. Brusilov on kandnud ära kogu talle mõistetud karistuse. Üldkogu leidis, et S. Brusilovil ei ole kasutada tõhusat menetlust oma põhiõiguse kaitseks. Seda asjaolu, kaalul olevaid põhiõigusi ja kantud karistuse kestust arvestades ei leidnud üldkogu õigustusi jätta S. Brusilovi kaebus sisuliselt menetlemata. Sisulise menetlemise tulemusena tunnistas Riigikohus karistusseadustiku rakendamise seaduse vastuolus olevaks põhiseaduse § 23 lg 2 teise lausega koostoimes § 12 lg 1 esimese lausega osas, milles seadus ei näe ette kriminaalkoodeksi järgi mõistetud vabadusekaotust kandva isiku karistuse vähendamist karistusseadustiku eriosa vastavas paragrahvis sätestatud vangistuse ülemmääran ja vabastas S. Brusilovi karistuse kandmisest.

Näite EIK praktika kasutamise kohta individuaalkaebuse lubatavuse käsitlemisel võib tuua ka Riigikohtu uuemast kohtupraktikast. Põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 3. märtsi 2011. a määruses kohtuasjas nr **3-4-1-15-10** selgitas kolleegium EIK praktikale tuginedes, et konventsiooni kohaselt ei ole EIK-le võimalik esitada populaarkaebust selleks, et tõlgendada konventsiooniga tagatud õigusi. Samuti ei anna konventsioon isikutele õigust vaidlustada mõnd sätet, toimingut või üksikakti üksnes seetõttu, et neile tundub, et need sätted võivad konventsiooni rikkuda, kuid nendest tulenevad tagajärjed isikuid otseselt ei puuduta. Need järeldused olid kolleegiumi hinnangul ülekantavad ka riigisisesele õiguskaitsevahendite süsteemile (p 17).⁴²

³⁹ RKÜK 17. 03.2003 otsus asjas nr 3-1-3-10-02, RKPSJVK määrused asjades nr 3-4-1-6-05, 3-4-1-4-06, 3-4-1-17-06, 3-4-1-8-07, 3-4-1-11-07, 3-4-1-1-08, 3-4-1-3-08, 3-4-1-13-08, 3-4-1-12-08, 3-4-1-19-08, 3-4-1-11-09, 3-4-1-26-09, 3-4-1-22-09, 3-4-1-3-10, 3-4-1-4-10, 3-4-1-14-10, 3-4-1-18-10, 3-4-1-15-10, 3-4-1-5-11, 3-4-1-20-11, 3-4-1-21-11.

⁴⁰ Viide konventsiooni kohaldamispraktikale on üldsõnaline, konkreetsetele lahenditele ei viidata.

⁴¹ Brusilovi kohtuasjas tehtud otsuse tähenduse kohta vt täiendavalt Madis Ernits. Põhiõigused kui väärtusotsustused Riigikohtu praktikas. - Riigikohtu lahendid Eesti õiguskorras: tähendus ja kriitika. Riigikohtu teadustööde konkursi kogumik. Tartu, 2005. Samast kogumikust võib leida ka lahendi kriitilise käsitluse - vt Laura Feldmanis, Tristan Ploom. Kas jõustunud kohtuotsus on JÕUSTUNUD kohtuotsus? Riigikohtu roll karistusõiguse reformi elluviimisel.

⁴² Samas märkis PSJVK, et EIK on siiski tunnustanud isiku õigust pöörduda EIK poole väitega, et õigustloov akt rikub tema õigusi ilma individuaalsete rakendusaktideta, juhul kui ta on sunnitud oma käitumist muutma

2.3. Liiga kõrge riigilõiv

Viimase aja üheks olulisemaks teemaks, mille käsitlemisel Riigikohus on tuginenud EIK seisukohtadele, on liiga kõrged riigilõivud. Kohtule juurdepääsu ja kaebeõiguse realiseerimise küsimuse edasiste arengute seisukohalt on oluliseks lahendiks üldkogu 12. aprilli 2011. a otsus kohtuasjas nr **3-2-1-62-10** (AS Wipestrex Grupp hagi Eesti Vabariigi vastu).⁴³ Selles asjas kontrollis Riigikohus **riigilõivu määra põhiseaduspärasust ja eraõiguslikule juriidilisele isikule apellatsioonkaebuselt riigilõivu tasumiseks menetlusabi andmata jätmise põhiseaduspärasust**. Üldkogu võttis edasikaebeõiguse riive mõõdukuse kaalumisel arvesse EIK praktikast kohtule juurdepääsuõiguse kohta, tuues mitmeid näiteid EIK otsustest (p 48.4).⁴⁴ Muu hulgas EIK praktikast lähtudes leidis Riigikohus, et riigilõivuseaduse (RLS) § 56 lg-d 1 ja 19 ning lisa 1 viimane lause (1. jaanuarist 2009 kuni 31. detsembrini 2010 kehtinud redaktsioonis) nende koostoimes olid põhiseadusvastased osas, milles need nägid ette kohustuse tasuda tsiviilasjas hinnaga üle 10 000 000 krooni apellatsioonkaebuselt riigilõivu 3% tsiviilasja hinnast, kuid mitte rohkem kui 1 500 000 krooni.

Kõnealuses otsuses on Riigikohus EIK praktikale viidanud veel seoses riigilõivu eesmärgiga (p 44), seisukohaga, et väga kõrged riigilõivu määrad võivad takistada edasikaebeõigust realiseerida ka eraõiguslikel juriidilistel isikutel (sh äriühingutel) (p 57.3) ning eraõiguslike juriidiliste isikute menetlusabi taotluste lahendamise küsimusega (p 62.2). Lisaks RLS nimetatud sätete põhiseadusevastaseks tunnistamisele tunnistas Riigikohus sama otsusega põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks tsiviilkohtumenetluse seadustiku (TsMS) § 183 lg 1 esimese lause osas, milles see välistab tsiviilkohtumenetluses menetlusabi andmise selles sättes märgitud kriteeriumitele mittevastavale Eesti eraõiguslikule juriidilisele isikule apellatsioonkaebuselt riigilõivu tasumisest täielikult või osaliselt vabastamiseks.

Kahtlemata väärrib esiletoomist ka otsuse punkt 63, milles üldkogu märkis täiendavalt, et *„praegusel lahendil võib olla ulatuslik mõju. Seetõttu on üldkogu hinnangul vajalik kiire analüüsi tegemine riigilõivude regulatsiooni kohta tervikuna. Kehtivas riigilõivuseaduses ei ole lõive vähendatud. Vastupidi, alates 1. jaanuarist 2011 on RLS lisa 1 viimases lauses sätestatud riigilõivu maksimummäär veelgi oluliselt tõusnud, nii et nüüd on tsiviilasja hinna puhul üle 639 116,48 euro (10 000 000 krooni) riigilõivu täismäär 3 protsenti tsiviilasja hinnast, kuid mitte rohkem kui 131 955,82 eurot (st kuni 2 064 659 krooni 93 senti). Seadusandja peaks tulevaste vaidluste vältimiseks ja kohtumenetluskulude normaliseerimiseks kiiremas korras üldiselt süstemaatiliselt alandama riigilõivu määrasid.*” Analüüsi koostamise ajal on Riigikohtu osutatud suunas tegutsemine olnud ajakirjanduse vahendusel jälgitav ja kuigi vajalikud muudatused on veel väljatöötamise faasis, võib öelda, et Riigikohtu seisukohad on juba mõjutanud Eesti seadusandja edasisi valikuid riigilõivupoliitikas.

RLS ja TsMS sätete põhiseadusele vastavust on samas kontekstis varem hinnanud ka Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium. Kolleegium tunnistas 15. detsembri

---

kriminaalmenetluse ähvardusel või kui selle seaduse tagajärjed teda otseselt puudutavad (vt EIK otsus kohtuasjas *Burden vs. Ühendkuningriik*, punkt 34).

⁴³ Sellele otsusele on Riigikohus tuginenud oma järgnevates riigilõivu käsitlevates lahendites, vt nt RKÜK 14.04.2011 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-60-10, PSJVK 14.04.2011 otsus asjas nr 3-4-1-1-11 ning PSJVK 1.11.2011 otsused asjades nr 3-4-1-17-11 ja 3-4-1-19-11.

⁴⁴ nt *Paykar Yev Haghtanak LTD vs. Armeenia*, 20.12.2007; *Kreuz vs. Poola*, 19.06.2001; *Teltronic-Catv vs. Poola*, 10.01.2006; *FC Mretebi vs. Gruusia*, 31.07.2007; *Weissman jt vs. Rumeenia*, 24.05.2006 (vt otsuse p 48.4).

2009. a otsusega kohtuasjas nr **3-4-1-25-09** TsMS § 131 lg 2 ja lg 3 (ulatuses, milles § 131 lg-s 3 on sätestatud viide § 131 lg-le 2) ning RLS lisa 1 põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks osas, milles nähakse ette kohustus tasuda hooneühistu üldkoosoleku otsuse tühisuse tunnustamise hagilt riigilõivu 75 000 krooni. EIK praktikale on viidatud otsuse punktis 27, milles on sedastatud, et EIK on mitmel korral tunnistanud Euroopa inimõiguste konventsiooni art 6 lg 1 rikkumiseks liiga suure riigilõivu, lisatud on ka üks näide EIK lahendite hulgast.⁴⁵

Haldusajjas nr **3-3-1-22-11** tegi üldkogu 29. novembril 2011. a järjekordse otsuse liiga kõrge riigilõivu küsimuses. Riigilõivu regulatsiooni eesmärke käsitledes viitas üldkogu EIK otsusele asjas *FC Mretebi vs. Gruusia*, kus EIK on nimetanud riigilõivu eesmärgina kohtusüsteemi kaitsmist koormavate kaebuste eest. Riigilõivu eesmärke silmas pidades leidis üldkogu, et 130 000 krooni suurune riigilõiv ei ole vajalik abinõu menetlusökonoomia ega õigusemõistmise kulude osalise kandmise eesmärgi täitmiseks ning otsustas, et RLS § 56 lõige 11 koostoimes lisaga 1 (1. jaanuarist 2009 kuni 31. detsembrini 2010 kehtinud redaktsioonis), mis nägid ette, et halduskohtule kahju hüvitamiseks kaebuse esitamisel tuli nõudelt 2 500 000 kuni 3 000 000 krooni tasuda riigilõivu summas 130 000 krooni, olid põhiseadusega vastuolus.

2.4. Kohtusse pöördumise õigus ja õigus tõhusale õiguskaitsevahendile väärteomenetluses

Kohtusse pöördumise õigus ja õigus tõhusale õiguskaitsevahendile on küsimused, mis on kahel juhul viinud väärteomenetluse seadustiku (VTMS) sätete põhiseadusega vastuolus olevaks tunnistamiseni. Esimene juhtum puudutas väärteomenetluse välise isiku kaebeõigust temale kuuluva transpordivahendi konfiskeerimise korral. Riigikohtu üldkogu märkis 16. mai 2008. a otsuses kohtuasjas nr **3-1-1-88-07** üht oma varasemat lahendit⁴⁶ ja selles viidatud EIK praktikat kasutades, et tõhus õiguskaitse tuleb tagada igapähele, kes kaebab, et tema õigusi ja vabadusi on rikutud, ning et sellisel juhul peab isikul olema õiguskaitsevahend siseriikliku asutuse ees nii selleks, et tehtaks otsus tema kaebuse kohta, kui ka vajaduse korral hüvituse saamiseks (p 41). Muu hulgas EIK praktikale tuginedes leidis Riigikohus, et VTMS § 114 lg 1 p 2 riiwab isiku PS § 15 lg 1 esimeses lauses ette nähtud õigust pöörduda oma õiguste ja vabaduste kaitseks kohtusse ning tunnistas kõnealuse sätte põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks osas, milles see ei võimalda menetlusvälisel isikul esitada maakohtule kaebust VTMS § 73 lg 1 kohaselt üldmenetluses tehtud otsuse osa peale, millega konfiskeeritakse menetlusvälisele isikule kuuluv transpordivahend.

Teises otsuses hinnati määruskaebuse esitamise võimaluse puudumise põhiseaduspärasust. Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 25. märtsi 2004. a otsuses asjas nr **3-4-1-1-04** leidis kolleegium, et VTMS § 191 p 10 (1. septembrist 2002. a kuni 31. detsembrini 2003. a kehtinud redaktsioonis) oli põhiseadusega vastuolus osas, milles see säte välistas määruskaebuse esitamise kaebemenetluses maa- või linnakohtus tehtava kaebuse läbi vaatamata jätmise määruse peale. Selles otsuses väljendas kolleegium ka põhimõttelisi seisukohti, mis rõhutavad konventsiooni ja selle kohaldamispraktika tähtsust. Kolleegium märkis, et „*kuriteos süüdistatava isiku protsessuaalsed põhiõigused on kirjas Põhiseaduse §-des 22-24. Neis sätetes sisalduvad õigused tõhusale õiguskaitsele, mis realiseeruvad ausas*

⁴⁵ Viidatud on EIK 17.07.2007otsusele asjas *Mehmet ja Suna Yigit vs. Türgi*, milles EIK leidis, et neljakordse alampalga suuruse riigilõivu nõudmine sissetulekuta isikult on art 6 lg 1 rikkumine.

⁴⁶ RKÜK 22.12.2000 määrus asjas nr 3-3-1-38-00 (nn Divec'i kohtuasi), vt määruse p 19 ja selles viidatud kohtupraktika.

menetluses. Kuid siseriiklikud seadused peavad lisaks Põhiseadusele arvestama ka Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (EIÕK) artiklis 6 sätestatud õiglase kohtuliku arutamise põhimõtetega. Kolleegium jagab arvamust, et Põhiseadust tuleb tõlgendada viisil, mis tagab selle kohaldamise vastavuse inimõiguste konventsiooni ja selle kohaldamispraktikaga. Vastasel korral poleks tagatud isiku õiguste tõhus siseriiklik kaitse.” (p 18).

Sama otsuse tähtsust tuleb rõhutada veel ka materiaaõiguslikust aspektist. Nimelt selgitas kohus kuriteo mõiste sisustamist EIK praktikas (p 19). Kuivõrd EIK pretsedendiõiguses väljakujunenud kriteeriumite järgi võib osa väärteguseid liigitada kuritegude kategooriasse, siis tuleb ka nendel juhtudel isikule tagada kõik protsessuaalsed õigused, mis on kuriteos süüdistataval isikul. Kolleegium märkis EIK praktikale viidates, et EIK pretsedendiõiguse järgi peab inimesel olema võimalus vaidlustada tema kohta tehtud karistusotsus kohtus, mis tagab talle konventsiooni artiklis 6 ettenähtud õigused (p 20).

2.5. Ütluste andmine ja tõendina kasutamine kriminaalmenetluses

Ütluste andmine ja nende tõendina kasutamine oli vaadeldud perioodil Riigikohtus lahendatud kriminaalasjades mõistliku menetlusaja nõude kõrval üks enam käsitletud teema. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi aastatel 2009-2011 kujundatud seisukohad, mis tuginevad EIK lahenditele, on järgmised.

Riigikohtu 22. juuni 2011. a otsuses kriminaalasjas nr **3-1-1-48-11** on kriminaalkolleegium EIK praktikat kasutanud **tõendite vahetu uurimise põhimõtte ja kaitseõiguse tagamise vahekorra** käsitlemisel, märkides, et tõendite vahetu uurimise põhimõttest saab teha teatud reservatsioone, kuid seda vaid juhul, kui samaaegselt on piisaval määral arvestatud süüdistatava kaitseõigusega (p 17). Kuivõrd tegemist on kriminaalkolleegiumi praktikas korduvalt käsitletud teemaga, siis on kõnealuses otsuses EIK seisukohtadele viidatud ka kolleegiumi varasemate otsuste kaudu.⁴⁷

Riigikohtu 14. aprilli 2010. a otsuses kriminaalasjas nr **3-1-1-119-09** on kriminaalkolleegium hinnangu andmisel **süüdistatavate kaitseõiguse võimaliku rikkumise ja tunnistajate ütluste tõendina lubatavuse** kohta EIK praktikale viidanud seoses EIK seisukohaga, mis puudutab õigust vaikida ja enese mittesüüstamise privileegi. Muu hulgas EIK praktikale tuginedes leidis kolleegium, et üldiste menetlusreeglite kohaselt on välistatud olukord, kus kedagi süüdistatavatest saab kriminaalvastutusele võtmise ähvardusel sundida ütlusi andma kaassüüdistatavate vastu nii, nagu see on karistusseadustiku §-de 318 ja 320 alusel võimalik tunnistaja puhul.

Riigikohtu 18. novembri 2009. a otsuses kriminaalasjas nr **3-1-1-84-09** käsitles kriminaalkolleegium EIK praktika valguses küsimusi, kas **kaassüüdistatava, kelle suhtes on kriminaalasi eraldatud või lõpetatud, ütlusi võib avaldada kui tunnistaja ütlusi ja kas rahvusvahelise õigusabi korras ülekuulatud tunnistajate ütlused on Eesti kriminaalmenetluses tõendina lubatavad**. Viimases küsimuses möönis kolleegium, et kõne all olnud ütluste osas oli riivatud süüdistatavate õigust küsitleda nende vastu ütlusi andvaid tunnistajaid ning märkis samas, et selliste tunnistajate ütluste lubatavust tõendina ei ole EIK

---

⁴⁷ EIK praktika varasem kasutamine on jälgitav Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 16.10.2002 otsuseni kohtuasjas nr 3-1-1-98-02.

ning Riigikohtu kriminaalkolleegiumi varasema praktika kohaselt siiski välistatud tingimusel, et süüditunnistamine ei ole tuginenud üksnes või määravas osas nendele ütlustele (p 11.2).

Riigikohtu 8. mai 2009. a otsuses kriminaalasjas nr **3-1-1-37-09** käsitles kriminaalkolleegium kannatanu poolt kohtueelses menetluses antud ja kohtuistungil avaldatud ütluste tõendina arvestamise küsimust. Kolleegium kordas mitmes oma varasemas lahendis EIK praktikale tuginedes märgitud, öeldes, et „süüdistatava õigus esitada vastuargumente igale teda süüstavale tõendile ei ole absoluutne õigus ja EÕIK art 6 p-des 1 ja 3 "d" sätestatu ei välista veel iseenesest teatud juhtudel tunnistaja poolt kohtueelsel uurimisel või ka varasemal kohtulikul arutamisel antud ütluste kasutamist tõendina, kui seejuures on arvestatud kaitseõigusega” ning esitas EIK rõhutatud seisukoha selliste ütluste arvestamise ulatuse küsimuses (p 7).

Riigikohtu 25. veebruari 2009. a otsus kriminaalasjas nr **3-1-1-80-08** puudutas kohtus antud ütluste eelistamist kohtueelses menetluses antud ütlustele. Kriminaalkolleegium osutas EIK praktikale üldsõnaliselt ja oma varasemate lahendite kaudu (p 11).

Näidete arvukus kinnitab, et kriminaalkolleegium tugineb ausa menetluse tagamiseks EIK lahenditele palju ja järjepidevalt.

2.6. Kaitseõiguse tagamine kriminaalmenetluses

Riigikohtu 4. novembri 2011. a otsuses kriminaalasjas nr **3-1-1-81-11** ei nõustunud kriminaalkolleegium kassatsioonkaebustest tuleneva väitega, nagu oleks maakohus jätnud süüdistatavale kokkuleppemenetluses kaitseõiguse tagamata, kuna ei pööranud tähelepanu süüdistatavale määratud kaitsja väidetavalt hoolsusetule tegevusele. Kolleegium tugines siin EIK seisukohale, mille kohaselt riik vastutab oma organite tegevuse eest. Advokaadist kaitsjat, isegi kui tegemist on riigi poolt määratud kaitsjaga, ei saa käsitada riigiorganina. Võttes arvesse advokaadi sõltumatust riigist, on tema tegevus kohtuasjas olemuslikult tema ja tema kaitsealuse vaheline asi ning riik saab selle eest vastutada vaid teatud erandlikel juhtudel.⁴⁸ Kolleegium leidis, et juhtumi asjaolusid tervikuna hinnates ei saa väita, nagu oleks riigi mittesekkumine advokaadi tegevusse jätnud süüdistatava ilma praktilisest ja tõhusast õigusabist, samuti ei olnud asjas midagi, mis oleks viidanud tõsiseltvõetavalt võimalusele, et süüdistatava nõustumine kokkuleppega ja selle juurde jäämine võis olla tingitud puudulikust õigusnõustamisest.

Riigikohtu 2. augusti 2010. a määruses kriminaalasjas nr **3-1-1-61-10** juhtis kriminaalkolleegium tähelepanu EIK seisukohale, et riik peab süüdistatavale tagama sellise õigusabi, mis on praktiline ja efektiivne ning mitte lihtsalt teoreetiline ja illusoorne. EIK praktika valguses rõhutas kolleegium, et õigus valida endale kaitsja ei ole pelgalt süüdistatava ülesanne, vaid kohtul on kohustus kontrollida, et valitud kaitsja ka tegelikult oma ülesandeid täidab (p 10.1).

Põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 18. juuni 2010. a otsuses kohtuasjas nr **3-4-1-5-10** tunnistas kolleegium käskmenetluse regulatsiooni põhiseadusega vastuolus olevaks osas, milles see ei taga tõhusalt kaitseõigust (sealhulgas ei võimalda taotleda oma kohtuasja

---

⁴⁸ Kriminaalkolleegium viitas EIK 21.06.2011 otsusele asjas *Mader vs. Horvaatia*, täpsemalt otsuse p-dele 160-161 koos viidetega varasemale kohtupraktikale.

läbivaatamisel asjassepuutuva sätte põhiseadusvastaseks tunnistamist). Põhiõiguse kaitseala tuvastamisel võrdles kolleegium põhiseaduse § 24 lg 5 ja EIÕK 7. lisaprotokolli artikli 2 lg 1, mis mõlemad näevad ette edasikaebeõiguse. Kolleegium leidis, et põhiseaduse § 24 lõikes 5 sätestatud edasikaebeõiguse esemeline kaitseala on laiem kui konventsioonist tulenev õigus ning kontrollis seetõttu piirangu vastavust üksnes Eesti põhiseadusele (p 15).

EIK praktikat kasutas kolleegium kõnealuses otsuses tõhusa kaitseõiguse tagamise olulisuse rõhutamisel (p 54). Nimelt on EIK toonitanud kaitseõiguse olulisust kriminaalmenetluses, märkides, et kuigi kaitseõigus ei ole absoluutne, on see õiglase menetluse alus, ja igapähe, keda süüdistatakse kuriteos, peab olema võimalus end kaitsja abil efektiivselt kaitsta. Kolleegiumi viidatud otsuses tõi EIK välja, et konventsiooni artikli 6 punkti 3 alapunkt c ei täpsusta selle õiguse tagamise viisi, kuid tuleb silmas pidada, et õigus ei tohi olla teoreetiline või illusoorne, vaid peab olema praktiline ja efektiivne.⁴⁹ Muu hulgas EIK seisukohtadele tuginedes leidis kolleegium, et erinevad sätted ei taga käskmenetluses süüdistatavale tõhusat kaitseõigust omavahelises seoses. Sellest lähtuvalt ei tunnistanud kolleegium ühtegi sätet üksikuna põhiseaduse vastaseks. Kolleegium leidis, et regulatsiooni on võimalik mitmel moel täiendada või ümber kujundada seesuguseks, et kaitseõigus oleks tegelikult tagatud, ning lisas, et see valik, kuidas seda teha, peab jääma seadusandjale (p 60).

2.7. Karistusjärgne kinnipidamine

Riigikohtu 21. juuni 2011. a otsuses kohtuasjas nr **3-4-1-16-10** käsitles üldkogu karistusseadustiku (KarS) § 87² kooskõla põhiseadusega. Üldkogu hinnangul oli asjassepuutuvaks sätteks KarS § 87² lg 2.⁵⁰ EIK praktikale viitas Riigikohus karistusjärgse kinnipidamise sisu hindamisel (p 53) ja isikuvabaduse piiramise aluste käsitlemisel (p 79). Üldkogu märkis, et EIK on korduvalt sedastanud, et üksnes vabaduse võtmise aluste kitsas tõlgendamine on kooskõlas konventsiooni artikli 5 eesmärgi ja mõttega kaitsta igapähe meelevaldse vabadusevõtmise eest.

Kontrollides, kas KarS § 87² lg-s 2 sätestatud karistusjärgne kinnipidamine võiks olla lubatud PS § 20 lg 2 punkti 3 alusel, märkis Riigikohtu üldkogu, et kuivõrd PS § 20 lg 2 punkti 3 sätestamisel oli eeskujuks analoogse sisuga säte konventsioonis, artikkel 5 lg 1 punkt c, siis võtab üldkogu nimetatud põhiseaduse sätte tõlgendamisel arvesse konventsiooni ja selle kohaldamise kohtupraktikat. Otsuse punktides 87 ja 88 toodud EIK seisukohtadest⁵¹ lähtudes leidis üldkogu, et PS § 20 lg 2 punkt 3 õigustab üksnes isiku kinnipidamist või vahistamist kui

⁴⁹ EIK 27.11.2008 otsus asjas *Salduz vs. Türgi*.

⁵⁰ § 87². **Karistusjärgne kinnipidamine**

(2) Kohus määrab lisaks karistusele karistusjärgse kinnipidamise, kui:

1) isik mõistetakse süüdi käesoleva seadustiku 9. peatüki 1., 2., 6. ja 7. jaos, 11. peatüki 2. jaos või 22. peatüki 1. ja 4. jaos sätestatud tahtliku kuriteo eest või muus peatükis sätestatud tahtliku kuriteo eest, mille koosseisutunnuseks on vägivalda kasutamine, ning teda karistatakse vähemalt kaheaastase vangistusega ilma karistusest tingimisi vabastamata vastavalt käesoleva seadustiku §-s 73 või 74 sätestatule;

2) süüdimõistetud on varem vähemalt kahel korral karistatud käesoleva lõike punktis 1 nimetatud tegude eest iga kord vähemalt üheaastase vangistusega ja

3) arvestades süüdimõistetud isikut, sealhulgas varasemat elukäiku ja elutingimusi ning kuritegude toimepanemise asjaolusid, on alust arvata, et isik paneb kuritegeliku kalduvuse tõttu vabaduses viibides toime uusi käesoleva lõike punktis 1 nimetatud kuritegusid.

⁵¹ Viidatud lahendid: EIK 17. detsembri 2009. aasta otsus kohtuasjas *M. vs. Saksamaa*, punkt 89 ja selles viidatud kohtupraktika; EIK praktika alates 1. juuli 1961. aasta otsusest kohtuasjas *Lawless vs. Iirimaa*, punkt 14.

akuutset reaktsiooni konkreetse kuriteo toimepanemise ohule. PS § 20 lg 2 punkt 3 ei anna alust vabaduse võtmiseks ebamäärastel preventiivsetel ega karistuslikel eesmärkidel. Seega ei õigusta PS § 20 lg 2 punkti 3 lauseosa „kuritegude [---] ärahoidmiseks” isikuvabaduse võtmist KarS § 87² lg-s 2 sätestatud karistusjärgse kinnipidamise vormis. Vastupidine tõlgendus oleks üldkogu hinnangul PS § 20 lg 2 punkti 3 laiendav tõlgendamine ning vastuolus sätte mõttega.

Lõpptulemusena leidis üldkogu, et KarS § 87² lg-s 2 sätestatud karistusjärgset kinnipidamist ei õigusta PS § 20 lg 2 punkt 1, punkt 3 ega ükski muu PS § 20 lg-s 2 sätestatud vabaduse võtmise alustest. Riigikohtu üldkogu asus seisukohale, et KarS § 87² lg-s 2 sätestatud karistusjärgsel kinnipidamisel puudub põhiseaduslik alus ning tunnistas KarS § 87² lg 2 põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks.

Kõnealusele otsusele lisati kolm eriarvamust, millest üks – riigikohtunike Villu Kõve, Peeter Jerofejevi ja Henn Jõksi eriarvamus – on märkimisväärne ka käesoleva analüüsi teemat silmas pidades. Nimelt ei nõustunud eriarvamusele jäänud kohtunikud muu hulgas otsuses väljendatud kategoorilise seisukohaga, et põhiseadus välistab Eestis üleüldse karistusjärgse kinnipidamise instituudi. Vastukaaluks otsuses nimetatud EIK praktikale⁵² töid nad näiteid EIK lahenditest, kus EIK on tunnustanud selgelt karistusjärgse kinnipidamise legitiimsust⁵³ ning märkisid järgmist: „Väärrib tähelepanu, et põhjendades PS § 20 lg 2 p 3 sobimatust karistusjärgse kinnipidamise alusena, on üldkogu lähtunud vaid EIK tõlgendusest EIÕK art 5 lg 1 p-le c (vt otsuse p-d 86-89). Samas põhjendades PS § 20 lg 2 p 1 sobimatust kinnipidamise alusena, on üldkogu vaikinud EIK praktikast EIÕK art 5 lg 1 p a kohaldamisel. Seega on EIK praktikat EIÕK kohaldamisel kasutatud valikuliselt, üksnes osas, mis üldkogu enamuse seisukohaga sobib.”

Selline olukord ei ole Riigikohtu praktikas siiski päris esmakordne - kriitikat ja kahtlusi EIK praktika kasutamise kohta on eriarvamustes väljendatud ka varem. Analüüsi koostamisel jäi see silma veel kahel korral.⁵⁴

2.8. Teistkordse kohtumõistmise ja karistamise keeld

EIÕK 7. protokollis art 4 lg 1 näeb ette, et mitte kellegi üle ei või sama riigi jurisdiktsiooni alusel teist korda kohut mõista ning kedagi ei või kriminaalkorras karistada teo eest, milles ta on juba selle riigi seaduse alusel ja kriminaalmenetluse korras lõplikult õigeks või süüdi mõistetud. Teistkordse kohtumõistmise ja karistamise keeld, mis on tuntud ka *ne bis in idem* põhimõttena, on sätestatud põhiseaduse § 23 lõikes 3.

⁵² Üldkogu viitas EIK 17.12.2009 otsusele kohtuasjas *M. vs. Saksamaa*, 29.03.2010 otsusele kohtuasjas *Medvedyev jt vs. Prantsusmaa* ja 1.07.1961 otsusele kohtuasjas *Lawless vs. Iirimaa*.

⁵³ EIK 9.06.2011 otsused asjades *Schmitz vs. Saksamaa* ja *Mork vs. Saksamaa*.

⁵⁴ Nii on Rait Maruste oma eriarvamuses üldkogu 9. aprilli 1998. a otsuse kriminaalasjas nr 3-1-2-1-98 (teistmisavalduse läbivaatamine E. Tammeri asjas) juurde märkinud: „Kõigepealt on Riigikohtu kriminaalkolleegiumi lahendis [Mõeldud on RKKK 26.08.1997 otsust asjas nr 3-1-1-80-97 (E.Tammeri kohtuasi).] otseselt ekslik ja asjasse mittepuutuv viide Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendile. Kolleegium on ebatäpselt tõlgendanud Euroopa Inimõiguste Kohtu seisukohta, väites, et ajakirjaniku väärtushinnangust solvatud inimese pöördumine siseriikliku kohtu poole selle väärtushinnangu tõestamiseks kujutab endast EIÕK art 10 sätestatud sõnavabaduse rikkumist. Selliselt antud seiskohta ei ole võimalik mõista.” R. Maruste märkis eriarvamuses, et EIÕK 10. artikli kohaldamisel on Euroopa Inimõiguste Kohus kujundanud rikkaliku pretsedendiõiguse, mis peaks olema otsejuhiseks ka Eesti kohtutele ning tõi ka näiteid EIK lahenditest. Teine näide on Eerik Kergandbergi konkureeriv arvamus Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 18. jaanuari 2010. aasta otsuse nr 3-1-1-57-09 juurde, milles avaldatud kahtlused puudutasid kolleegiumi arusaama *ne bis in idem* põhimõtte tõlgendusest Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikas.

EIK praktika kasutamist silmas pidades väärrib tähelepanu Riigikohtu 18. jaanuari 2010. a otsus kriminaalasjas nr **3-1-1-57-09**, milles kriminaalkolleegium andis oma hinnangu *ne bis in idem* põhimõtte väidetavale rikkumisele. Kui küsimuse, millal on tegemist teo teistkordse menetlemisega PS § 23 lg 3 ja konventsiooni 7. protokolli art 4 tähenduses, käsitlemisel oli Riigikohtu kriminaalkolleegium varasemas praktikas (vt viited otsuse p-s 17) aluseks võtnud EIK seisukohad asjas *Franz Fischer vs. Austria* (29. mai 2001. a), siis nüüd osutas kolleegium, et 10. veebruari 2009. a otsusega asjas *Sergey Zolotukhin vs. Venemaa* on EIK *ne bis in idem* põhimõtte osas oma seisukohti revideerinud. Selles otsuses märkis EIK, et konventsiooni 7. protokolli 4. artikli esimest lõiget tuleb mõista selliselt, et see keelab isiku suhtes teistkordse menetluse läbiviimise juhul, kui see menetlus käsitleb samu või sisuliselt samu fakte. *Ne bis in idem* põhimõtte rikkumise väite kontrollimiseks tuleb alustada faktide võrdlemisest, sealjuures on tähtsusetu, millised uue süüdistuse osad järgnevas menetluses kinnitust leiavad või tagasi lükatakse. Ainult sellisel juhul on tagatud isiku kaitse mitte ainult uue karistamise, vaid ka uue menetluse eest. Riigikohtu kriminaalkolleegium leidis, et selline tõlgendus vastab põhiseaduse § 23 lg 2 sõnastusele, ning asus seisukohale, et teo teistkordse menetlemise keelu rikkumine tuleb tuvastada süüdistatavale omistatud kuritegude faktiliste asjaolude võrdlemise teel.⁵⁵

Ka Riigikohtu üldkogu on põhiseaduse § 23 lg 3 tõlgendamisel arvestanud konventsiooni 7. protokollis sõnastatud *ne bis in idem* põhimõtte kohaldamispraktikat. Oma 14. novembri 2002. a otsuses kriminaalasjas nr **3-1-1-77-02** tugines üldkogu EIK 30. juuli 1998. a otsusele asjas *Oliveira vs. Šveits*, milles EIK on käsitlenud *ne bis in idem* põhimõtte kohaldamist ideaalkonkurentsi puhul.

2.9. Kinnipidamistingimused, inimväärikuse kaitse, õigusvastane kartserisse paigutamine

Riigikohtu 15. märtsi 2010. a otsus haldusasjas nr 3-3-1-93-09 on märkimisväärne selle poolest, et selle kohtuasja lahendamisel pidas Riigikohus EIK praktikat arvestades vajalikuks muuta oma varasemat seisukohta. Nimelt oli kolleegium varem haldusasjas nr 3-3-1-14-06 asunud seisukohale, et kinnipeetava kartseris hoidmine õigusliku aluseta kujutab endast riigivastutuse seaduse (RVastS) § 9 lg-s 1 silmas peetud väärkuse alandamist⁵⁶. Vaadeldava otsuse p-s 11 märkis halduskolleegium, et peab vajalikuks oma varasemat seisukohta muuta ning põhjendas seda järgmiselt: „*Euroopa Inimõiguste Kohus on leidnud, et inimväärikust alandavaks saab pidada isiku selliseid kannatusi, mis ületasid kinnipidamisega kaasnevate kannatuste vältimatu taseme. Kinnipidamistingimuste hindamisel tuleb arvesse võtta kinnipidamistingimuste kumulatiivset mõju ja ajavahemikku, mille jooksul isikut konkreetsetes tingimustes kinni peeti (vt Kochetkov vs. Eesti, nr 41653/05, punktid 39 ja 47; Dougoz vs. Kreeka, nr 40907/98, punkt 46; Kalashnikov vs. Venemaa, nr 47095/99, punkt 102; Kehayov vs. Bulgaaria, nr 41035/98, punkt 64). Kolleegium leiab, et Euroopa Inimõiguste Kohtu seisukohtadest saab lähtuda inimväärkuse alandamise mõiste sisustamisel ka RVastS § 9 lg 1 tähenduses.*” Kolleegium asus seisukohale, et isiku õigusvastane kartseris hoidmine ei ole iseenesest inimväärkust alandav ning lisas, et õigusvastane kartserisse paigutamine võib olla

⁵⁵ Vt ka otsusele lisatud E. Kergandbergi konkureerivat arvamust.

⁵⁶ RVastS § 9 lg 1 alusel hüvitatakse mittevaraline kahju süüliselt väärkuse alandamise, tervise kahjustamise, vabaduse võtmise, kodu või eraelu puutumatusse või sõnumi saladuse rikkumise, au või hea nime teotamise korral.

inimväärikust alandav, kui sellega kaasnevad isikule täiendavad piirangud ja kannatused, mis ei ole otseselt vajalikud kinnipidamise režiimi järgimiseks.

Muudetud seisukohale tugines halduskolleegium uuesti juba sama aasta 21. aprillil tehtud otsuses haldusasjas nr **3-3-1-14-10** ja 16. juuni otsuses haldusasjas nr **3-3-1-41-10**. Samuti kasutas halduskolleegium kõnealusel otsuses esitatud kaalutlusi ja kohaldas selles esitatud seisukohti 20. septembril 2010. a haldusasja nr **3-3-1-3-10** lahendamisel. Haldusasjas nr 3-3-1-41-10 tehtud otsuses viitas Riigikohus lisaks haldusasjas nr 3-3-1-93-09 käsitletud EIK praktikale ka EIK seisukohale kannatuste taseme tuvastamise küsimuses. Otsuses viidatud lahendi kohaselt arvestatakse kannatuste taseme tuvastamisel lisaks kohtlemise kestusele ka füüsilist ja vaimset mõju isikule, isiku sugu, vanust, tervislikku seisundit (p 22). Samuti tõi kolleegium EIK otsustele viidates näiteid olukordadest, mida EIK praktikas on väärikuse alandamiseks peetud (p 23).

Kohtupraktikat kinnipidamistingimuste ja inimväärikust alandavate kannatuste talumise küsimuses iseloomustab ka järgmine kaasus. Nimelt oli halduskolleegiumi 17. juuni 2010. a otsuses asjas nr **3-3-1-95-09** üheks küsimuseks see, kas ilma ukseta tualeti kasutamine on kinnipeetava inimväärikust alandav. Kaebuse kohaselt hoiti kinnipeetavat eluruumi nõuetele mittevastavas üksikkambris. Etteheited puudutasid muu hulgas seda, et kambri põrand ja seinad olid pesuruumile omaselt kaetud kahhelkiviga ning et ruumis asus ilma ukseta WC. Kolleegium märkis, et EIK on korduvalt leidnud, et vaheseinata tualeti kasutamine ei ole iseenesest kinnipeetava inimväärikust alandav. Tualettruumi avatust on EIK võtnud arvesse ühe komponendina asjaolude kogumist, mille alusel kohus on hinnanud, kas kinnipidamise tingimused kambris ületavad minimaalse raskusastme, et tegemist oleks isiku väärikust alandava kohtlemisega (p 36). Arvestades, et kinnipeetav viibis kambris üksi, leidis kolleegium, et seda olukorda ei saa pidada inimväärikust alandavaks.

2.10. Kinnipeetavale pikaajalise kokkusaamise võimaldamine

Kasutatud EIK praktikat silmas pidades väärib tähelepanu Riigikohtu 4. aprilli 2011. a otsus põhiseaduse järelevalve asjas nr **3-4-1-9-10**, milles põhiseaduslikkuse kolleegium võttis seisukoha Tallinna Ringkonnakohtu taotluse - tunnistada põhiseadusega vastuolus olevaks vangistusseaduse (VangS) § 94 lõige 1 - suhtes. Ringkonnakohtus leidis, et VangS § 94 lõige 1, mis ei võimalda vahistatutele pikaajalisi kokkusaamisi, on vastuolus põhiseaduse §-s 26 sätestatud õigusega perekonna- ja eraelu puutumatusele.

Põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium märkis oma otsuses, et vahistamine tähendab mingiks ajaks kogu elukorralduse allutamist vanglale ja see piirab seetõttu väga mitmete põhiõiguste kasutamist, seal hulgas ka perekonnaelu puutumatust. Kolleegium tõi välja ka EIK seisukoha ning viitas era- ja perekonnaelu puutumatuse riivet ning vabadusõiguse piiramist puudutavatele EIK otsustele. EIK praktika kohaselt toob igasugune kinnipidamine, ka konventsiooni artikli 5 valguses õiguspärane kinnipidamine, kaasa pere- ja eraelu piirangud. EIK on täpsemalt leidnud, et kokkusaamiste arvu, kestust ja järelevalvet reguleerides riivab riik isikute õigust inimõiguste konventsiooni artiklis 8 sätestatud era- ja perekonnaelu puutumatusele (p 44).

Samuti kontrollis kolleegium, kas inimõiguste konventsioon nõuab pikaajaliste kokkusaamiste võimaldamist vahistatutele. Otsuses on viidatud EIK praktikale, mille kohaselt on EIK konventsiooni artiklit 8 kohaldades leidnud, et sellest ei tulene kinnipeetavatele (nii

vahistatutele kui ka vangistatutele) pikaajalise kokkusaamise õigust. EIK on leidnud, et ehkki paljudes Euroopa riikides võimaldatakse pikaajalisi kokkusaamisi, ei tähenda see, et teistes riikides oleks nende võimaldamata jätmise konventsiooni artikliga 8 vastuolus (vt p 55). VangS § 94 lõike 1 põhiseadusele vastavuse üle otsustamisel osutas kolleegium ka teiste riikide praktikale. Kõigi kaalutluste tulemusena jõudis kolleegium otsusele, et vaidlustatud säte ei ole vastuolus põhiseaduse §-s 26 sätestatud õigusega perekonna- ja eraelu puutumatussele.

2.11. Elamisloa andmine

Õigus perekonna- ja eraelu austamisele on üheks sagedamini käsitletavaks teemaks ka elamisloa andmisest keeldumise kohtuasjades. Elamisloa andmist puudutavaid küsimusi käsitledes on Riigikohus EIK praktikat kasutanud kahes põhiseaduslikkuse järelevalve otsuses. Mõlemal korral oli küsimuse all välismaalaste seaduse kooskõla põhiseadusega.

Riigikohus tunnistas 21. juuni 2004. a otsusega põhiseaduslikkuse järelevalve asjas nr **3-4-1-9-04** välismaalaste seaduse § 12 lg 4 p 1 ja § 12 lg 5 põhiseadusevastaseks osas, mis ei näe pädevale riigiasutusele ette kaalutusõigust elamisloa andmisest keeldumisel valeandmete esitamise tõttu. Otsuse tegemisel arvestas põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium EIK praktikas kehtivat seisukohta, mille kohaselt on konventsiooni artikliga 8 hõlmatud vähemalt sidemed lähisugulaste vahel (p 13) ning EIK praktikast tulenevat kohustust kaaluda välismaalasele elamisloa andmise otsustamisel erinevaid vastanduvaid huve ning olukorra eripära (p 14).⁵⁷ Kolleegium tõi välja, et välismaalasele elamisloa andmisest keeldumise korral vastanduvad ühelt poolt isiku huvi, et tema perekonna- ja eraellu ei sekkutaks, ning teiselt poolt avalik huvi tagada riiklik julgeolek. Kolleegium leidis, et kui norm ei võimalda otsuse tegijal olukorra eripära arvestada, pole ka isiku perekonnaellu sekkumise põhiseaduspärasus kindel.

Riigikohus tunnistas 5. märtsi 2001. a otsusega põhiseaduslikkuse järelevalve asjas nr **3-4-1-2-01** välismaalaste seaduse § 12 lg 4 p 10 ja § 12 lg 5 põhiseadusevastaseks ja kehtetuks osas, mis ei anna võimalust teha erandit elamisloa andmiseks või pikendamiseks välismaalasele, kes on olnud või kellest on põhjust arvata, et ta on olnud välisriigi luure- või julgeolekuteenistuses. Riigikohus leidis, et välismaalaste seadus on ebaproportsionaalne osas, mis ei võimalda elamisloa andjal või pikendajal valida õiguslikke tagajärgi isiku suhtes, kes on olnud või kellest on põhjendatud alus arvata, et ta on olnud välisriigi luure- või julgeolekuteenistuses. Kohus märkis, et seadus ei võimalda arvestada kauaaegse sisserändaja käitumist, mille põhjal saab hinnata tema ohtlikkust riigi julgeolekule, alalise elamise kestust, väljasaatmise tagajärgi tema perekonnaliikmetele ja sisserändaja ning tema perekonnaliikmete sidemeid päritolumaaga. Need on aga asjaolud, mida tuleks Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee 13. septembri 2000 soovitusel Rec(2000)15 ja EIK pretsedendiõiguse järgi kauaaegse sisserändaja väljasaatmise üle otsustades arvestada (p 20).

---

⁵⁷ Siin viitas Riigikohus EIK 9.10.2003 otsusele asjas *Slivenko vs. Läti* (täpsemalt otsuse punktile 117), milles EIK leidis, et avalik huvi saata tegevsojaväelased ning nende perekonnaliikmed riigi territooriumilt välja, kaalub üldjuhul üles isiku huvi jääda riiki, kuid isegi säärasel juhul ei saa välistada, et isiku eriline olukord võib muuta väljasaatmise konventsiooniga vastuolus olevaks. See Riigikohtu otsus on üheks näiteks, kus Eesti on saanud ja on osanud kasutada sarnase ajaloolise taustaga naaberriigi kogemust.

2.12. Palgaandmete kogumine ja avalikustamine

Seoses EIÕK artikli 8 kohaldamispraktikaga tasub meelde tuletada ka Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 24. detsembri 2002. a otsust kohtuasjas nr 3-4-1-10-02, milles kohus kontrollis palgaseaduse § 8 lg-s 3¹ sisaldunud volitusnormi ja selle alusel antud rahandusministri 28. jaanuari 2002. a määruse nr 24 „Ametiisikute palgaandmete avalikustamise kord ja tingimused” vastavust põhiseadusele.

Perekonna- ja eraelu puutumatus kaitseb põhiseaduse § 26. Sätte kaitseala käsitlemisel märkis kolleegium, et õiguse austusele era- ja perekonnaelu vastu näeb ette ka EIÕK artikkel 8 ning otsis tuge EIK praktikast. Kolleegium märkis konkreetsetele lahenditele viidates, et EIK on eraelu kaitse piire analüüsid avaldanud arvamust, et eraelu hõlmab muu hulgas isiku erialase ja ärilise iseloomuga tegevusi⁵⁸ ja võimude poolt isiku kohta käiva informatsiooni kogumist ja talletamist.⁵⁹ Konventsiooni tõlgendamispraktikat arvesse võttes leidis kolleegium, et põhiseaduse § 26 kaitseala hõlmab ka ärilise ja erialalise tegevuse kohta selliste andmete kogumist, säilitamist ja avaldamist, mis võimaldavad saada ülevaate isiku varast ja majanduslikest huvidest ning seetõttu riivab isiku palgaandmete kogumine ja avalikustamisele kättesaadavaks tegemine ning vara ja varaliste kohustuste riigiasutusele avaldamise kohustus põhiseaduse §-ga 26 kaitstavat õigust eraelu puutumatusse (p 23). Sellelt seisukohalt arutluskäiku jätkates jõudis kolleegium veendumusele, et palgaseaduse § 8 lg-d 3¹ ja 3² olid vastuolus põhiseaduse §-s 26 sätestatud õigusega eraelu puutumatusse osas, mis lubas riigi vähemusotsustusõigusega äriühingutes erahuve esindavate isikute palgaandmete ja tasude avalikustamist. See otsus on üheks näiteks, kus Riigikohus on EIK praktikale toetudes põhiseaduse sätet laiendavalt tõlgendanud.

2.13. Muud küsimused

Lisaks eeltoodule on Riigikohus põhiseaduslikkuse järelevalve asjades EIK praktikat kasutanud järgmiste küsimuste käsitlemisel: õigusselguse põhimõte,⁶⁰ teistmise võimatus pärast sõbraliku kokkuleppe sõlmimist,⁶¹ juhtimisõiguse peatamine,⁶² isiku nime muutmine,⁶³ menetlusnormide kehtestamine⁶⁴ ja seaduslikkuse põhimõte.⁶⁵

Kriminaalasjades on EIK praktika toel lisaks eeltoodule käsitletud ka vahistamise seaduslikkuse⁶⁶ ja välismaalase riigist väljasaatmise seaduslikkuse küsimust.⁶⁷

Haldusasjades on Riigikohus käsitlenud veel piinamise mõiste sisustamise ja käeraudade kasutamise õiguspärasuse⁶⁸ ning sõnumisaladuse kaitse küsimust.⁶⁹

⁵⁸ EIK 16.12.1992 otsus asjas *Niemitz vs. Saksamaa*.

⁵⁹ EIK 4.05.2000 otsus asjs *Rotaru vs. Rumeenia*.

⁶⁰ RKPSJVK 31.03.2011 otsus asjas nr 3-4-1-19-10, p 40; RKPSJVK 15.12.2005 otsus asjas nr 3-4-1-16-05, p 22; RKÜK 28.10.2002 otsus asjas nr 3-4-1-5-02, p 31.

⁶¹ RKPSJVK 22.02.2011 määrus asjas nr 3-4-1-18-10, p-d 14 ja 16.

⁶² RKÜK 25.10.2004 otsus asjas nr 3-4-1-10-04, p-d 19-20.

⁶³ RKPSJVK 3.05.2001 otsus asjas nr 3-4-1-6-01, p-d 15, 19.

⁶⁴ RKPSJVK 11.06.1997 otsus asjas nr 3-4-1-1-97, II.

⁶⁵ RKPSJVK 20.12.1996 otsus asjas nr 3-4-1-3-96, I.

⁶⁶ RKKK 8.12.2009 määrus asjas nr 3-1-1-108-09, p 7.

⁶⁷ RKKK 6.05.2009 otsus asjas nr 3-1-1-38-09, p 8.

⁶⁸ RKHK 13.11.2009 otsus asjas nr 3-3-1-63-09, p-d 21 ja 22.

Ainus lahend (aastatel 2009-2011), milles tsiviilkolleegium EIK praktikale viitas, puudutas isiku kujutise nõusolekuta kasutamist.⁷⁰ Üldkogu on talle põhiseaduslikkuse hindamiseks üleantud tsiviilasjades EIK praktikale viidanud ka sellistes küsimustes nagu omandiõiguse kaitse sundvõõrandamise korral (s.h õiglase hüvitise mõiste)⁷¹ ja testeermisvabadus.⁷²

3. Eesti suhtes tehtud EIK otsused Riigikohtu praktikas

2011. aasta lõpuks oli EIK teinud Eesti suhtes 25 sisulist otsust.⁷³ EIK praktika kontekstis peetakse oluliseks (*Importance Level 1*)⁷⁴ nelja otsust, need on: 6.02.2001 otsus kohtuasjas *Tammer vs. Eesti*,⁷⁵ 21.01.2003 otsus kohtuasjas *Veeber vs. Eesti (nr 2)*⁷⁶, 11.07.2006 otsus kohtuasjas *Harkmann vs. Eesti*⁷⁷ ja 25.06.2009 otsus kohtuasjas *Liivik vs. Eesti*⁷⁸.

Riigikohtu veebilehel teostatud otsingu tulemuste kohaselt on Riigikohus Eesti suhtes tehtud otsustele viidanud kokku üheksas lahendis.⁷⁹

Riigikohtu 18. juuni 2010. a otsuses kriminaalasjas nr 3-1-1-43-10 viitas kriminaalkolleegium teiste EIK otsuste kõrval ka EIK 4. veebruari 2010. a otsusele kohtuasjas *Malkov vs. Eesti*. Kriminaalkolleegium refereeris mainitud otsuses esitatud EIK seisukohta **mõistliku menetlusaja arvestamise küsimuses**, märkides, et: „Näiteks otsuses *Malkov v Eesti* leidis inimõiguste kohus, et kaebaja suhtes kriminaalmenetluse alustamise ajaks ei saa lugeda kuriteosündmuse suhtes kriminaalmenetluse alustamise kuupäeva ega kuupäeva, mil kaebaja kuulati (pealiskaudselt) üle tunnistajana (sest sel ajal ei puudutanud menetlus kaebajat), vaid kuupäeva, mil uurija koostas kaebaja süüdistatavana vastutusele võtmise määruse ja kaebaja kuulutati tagaotsitavaks (kuna kaebaja pidi umbes sel ajal saama teada sellest, et ametiasutused otsivad teda taga).” (vt p 25) Kriminaalasjas nr 3-1-1-43-10 tehtud otsuse punkti 25 tsiteerimise kaudu on viide otsusele asjas *Malkov vs. Eesti* jõudnud ka üldkogu 22. märtsi 2011. a otsusesse haldusasjas nr 3-3-1-85-09 (p 85) ning kriminaalkolleegiumi 23. märtsi 2011. a otsusesse kohtuasjas nr 3-1-1-6-11 (p 17.1) ja 17. augusti otsusesse kohtuasjas nr 3-1-1-57-11 (p 14.1).

---

⁶⁹ RKHK 20.10.2011 määrus haldusasjas nr 3-3-1-43-11, p 11.

⁷⁰ RKTk 13.01.2010 otsus asjas nr 3-2-1-152-09.

⁷¹ RKÜK 18.03.2005 otsus asjas nr 3-2-1-59-04.

⁷² RKÜK 22.02.2005 otsus asjas nr 3-2-1-73-04.

⁷³ Eesti suhtes tehtud EIK otsuste tõlked eesti keelde on kättesaadavad Välisministeeriumi veebilehel <http://www.vm.ee/?q=node/9121#sisu>
Ülevaatlik info Eesti kohta 2011. a juuli seisuga on kättesaadav EIK veebilehel http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/6298BE53-5700-4B31-BF32-4BDFDAF1224B/0/PCP_Estonia_en.pdf
Statistics on Judgements by State http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/E6B7605E-6D3C-4E85-A84D-6DD59C69F212/0/Graphique_violation_en.pdf

⁷⁴ Importance level 1 = kõrge tähtsusega. Nii tähistatakse kohtuotsuseid, mis EIK hinnangul annavad olulise panuse EIK kohtupraktika arendamisel, selgitamisel või muutmisel kas üldiselt või seoses konkreetse riigiga. EIK lahendite puhul eristatakse kolme tasandit. Vt täpsemalt EIK kohtupraktika otsinguportaali HUDOC <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?sessionId=80443184&skin=hudoc-en>

⁷⁵ EIK otsus: konventsiooni artiklit 10 (sõnavabadus) ei ole rikutud.

⁷⁶ EIK otsus: rikutud on konventsiooni art 7 lg 1 (karistamine seaduse alusel).

⁷⁷ EIK otsus: rikutud on konventsiooni art 5 lg 3 ja lg 5 (õigus isikuvabadusele ja turvalisusele).

⁷⁸ EIK otsus: rikutud on konventsiooni art 7 (karistamine seaduse alusel).

⁷⁹ Kuna märksõnaotsingu tulemusena leitud kirjete hulgas oli vaid kaks otsust, mis jäid materjali valiku kriteeriume arvestades varasemasse aega (2008. a), siis on siin erandina arvestatud kõiki märksõnaotsingu tulemusi (2011. aasta lõpu seisuga). Analüüs ei hõlma pärast EIK otsust menetluse taasavamiseks esitatud taotluste kohta tehtud lahendeid.

Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 22. veebruari 2011. a määruses asjas nr 3-4-1-18-10 kasutas kolleegium Eesti suhtes tehtud otsuseid **sõbraliku kokkuleppe sõlmimise mõtte selgitamisel**. Kolleegium tsiteeris lühidalt EIK 7. oktoobri 2008. aasta otsust kohtuasjas *M.V. vs. Eesti*, EIK 2. märtsi 2010. aasta otsust kohtuasjas *Pervushin vs. Eesti* ja EIK 5. oktoobri 2010. aasta otsust kohtuasjas *Nõgisto vs. Eesti* (vt p 16), tuues ära ingliskeelse sõnastuse ja lisades sulgudes tõlke eesti keelde.

Ülejäänud juhtudel on Riigikohus toonud välja EIK seisukoha ja lisanud sellele viite Eesti suhtes tehtud otsusele. Nii on halduskolleegium oma 15. märtsi 2010. a otsuses kohtuasjas nr 3-3-1-93-09 märkinud, et EIK on leidnud, et **kinnipidamistingimuste hindamisel** tuleb arvesse võtta kinnipidamistingimuste kumulatiivset mõju ja ajavahemikku, mille jooksul isikut konkreetsetes tingimustes kinni peeti. Lisatud on viited neljale EIK otsusele, s.h EIK 2. juuli 2009. a otsusele kohtuasjas *Kochetkov vs. Eesti* (p 11). Sama EIK seisukohta ja otsuste viiteid on halduskolleegium kasutanud 17. juuni 2010. a otsuses kohtuasjas nr 3-3-1-41-10 (p 22). Esimesed viited Eesti suhtes tehtud otsustele võib leida paar aastat varem tehtud kriminaalkolleegiumi lahenditest. Oma 28. jaanuari 2008. a otsuses kriminaalasjas nr 3-1-1-60-07 arutas kriminaalkolleegium **jätkuva kuriteo kvalifitseerimise** küsimust olukorras, kus isikut süüdistatakse jätkuvas kuriteos, mille osateod jäävad karistusseaduse erinevate redaktsioonide kehtivusaega. Kolleegium märkis, et ajaolu, et jätkuva teo hilisem osategu vastab selle toimepanemise ajal kehtivale kuriteokoosseisule, ei tähenda automaatselt, et kuriteona saab käsitada ka karistusseaduse eelmise redaktsiooni kehtivusperioodi jäävaid osategusid, ning leidis, et selline seisukoht on tuletatav ka EIK 21. jaanuari 2003. a otsusest kohtuasjas *Veeber vs. Eesti nr 2* (p 18). Kriminaalkolleegium on viidanud Eesti suhtes tehtud otsustele ka **isiku vahi all pidamise seaduslikkuse** küsimuse käsitlemisel. Oma 3. märtsi 2008. a määruses kriminaalasjas nr 3-1-1-80-07 märkis kolleegium, et konventsiooni artikli 5 kohaldamispraktikas on korduvalt rõhutatud vajadust iga üksiku kriminaalaja puhul kogu kriminaalmenetluse vältel jälgida, et vahi all peetaks isikuid üksnes siis ja nii kaua, kui see on kriminaalmenetluse tagamiseks tõepoolest vältimatult vajalik, ning tõi näiteks EIK 2005. aasta otsused kohtuasjades *Sulaoja vs. Eesti* ja *Pihlak vs. Eesti* (p 13).

Eeltoodust nähtub, et Eesti suhtes tehtud EIK otsustele on Riigikohus oma lahendites viidanud siiski rohkem kui mõnel üksikul korral. Oluline on, et Eesti suhtes tehtud EIK otsuseid ei ole maha vaikitud – neid on edasises praktikas silmas peetud ja nendes toodud EIK seisukohti on arvestatud.

Kokkuvõte

Peamised küsimused, mille lahendamisel Riigikohus on **põhiseaduslikkuse järelevalve asjades** EIK praktikale viidanud, on individuaalkaebuse lubatavus, edasikaebeõigus ja liiga kõrge riigilõiv. Sellest tulenevalt on peamiselt käsitletud põhiõigusteks olnud kohtusse pöördumise õigus ja õigus tõhusale õiguskaitsevahendile. EIK seisukohtadest on lähtutud ka karistusjärgse kinnipidamise põhiseaduspärasuse hindamisel, palgaandmete kogumise ja avaldamise ning kinnipeetavale pikaajalise kokkusaamise võimaldamise küsimuse käsitlemisel. Välismaalaste õigusi on käsitletud seoses elamisloa andmisega. EIK praktikat on kasutatud ka õigusselguse ja seaduslikkuse põhimõtte sisustamisel.

Kriminaalasjades on Riigikohus EIK praktika valguses analüüsinud mõistlikku menetlusaega, ütluste andmist ja tõendina kasutamist, *ne bis in idem* põhimõtet, samuti kaitseõiguse tagamist.

Haldusajades on peamiseks EIK praktikast mõjutatud valdkonnaks vangistusõigus. Konkreetsete probleemidena on kõige enam käsitletud kinnipidamistingimusi, inimväärikuse alandamist ning õigusvastast kartserisse paigutamist.

Tsiviilasjades on EIK praktikaga olnud vähem kokkupuutepunkte. Nagu märgitud, on tsiviilkolleegium vaadeldud perioodil EIK praktikale viidanud vaid ühes lahendis. Samas võib välja tuua, et just põhiseaduslikkuse hindamiseks üldkogule üleantud tsiviilasjas tegi Riigikohus ulatuslikku mõju omava otsuse, milles oli küsimuse all riigilõivu määr ja eraõiguslikule juriidilisele isikule menetlusabi andmata jätmise põhiseaduspärasus. Üldkogu on talle põhiseaduslikkuse hindamiseks üleantud tsiviilasjades EIK praktikale viidanud ka sellistes küsimustes nagu omandiõiguse kaitse sundvõõrandamise korral (s.h õiglase hüvitise mõiste) ja testeerimisvabadus.

Analüüsitud materjali põhjal võib öelda, et EIK otsused on leidnud kindla tee Riigikohtu praktikasse. Põhiseaduslikkuse järelevalve asjades tehtud otsustes on EIK praktika olulise tähtsusega. Konventsiooni kohaldatakse sageli just õiguskorra seisukohalt kaalukate vaidluste lahendamisel. Konventsiooni kohaldamispraktika on aidanud näha riigisisese õigusliku regulatsiooni puudusi ja neid selgemalt välja tuua.

Ühelt poolt on EIK praktika kasutamine saanud Riigikohtu praktika loomisel selle loomulikuks osaks, kuid teiselt poolt võib EIK seisukohtade kohaldamine olla komplitseeritud ning viia erinevate tõlgendusteni. Viimast illustreerib ka üldkogu otsusele lisatud eriarvamus, milles viidati täiendavale EIK praktikale, mille arvestamine oleks võimaldanud põhiseadust paindlikumalt tõlgendada. Samas tuleb mõõnda, et aeg EIK praktika tundmaõppimiseks ei ole veel olnud kuigi pikk.

Hinnates Riigikohtu pingutusi õiguse tõlgendamisel ja edasiarendamisel kooskõlas konventsiooni ja EIK praktikaga, olgu lõpetuseks toodud Eesti jaoks jätkuvalt olulist eesmärki seadvad sõnad: „*Kokkuvõtteks ei tohiks unustada, et Strasbourgi kontrollmehhanismil on ikkagi vaid subsidiaarne roll ja et konventsioonis sisalduvad õigused peaksid sisalduma iga lepinguosalise riigi seadusandluses, et isik, kelle inimõigusi on rikutud, saaks eelkõige kaitset oma riigi kohtusüsteemilt.*”⁸⁰ EIK töökoormuse vähendamiseks kavandatavate muudatuste⁸¹ taustal mõjuvad need 17 aasta eest kirja pandud sõnad aegumatuna.

---

⁸⁰ Tanel Kerikmäe. Muudatusi Euroopa inimõiguste kaitse süsteemis. *Juridica* 1994/IX, lk 224.

⁸¹ Vt Interlakeni deklaratsioon (19.02.2010) ja Izmiri deklaratsioon (27.04.2011), eesti keeles kättesaadavad Välisministeeriumi veebilehel http://www.vm.ee/sites/default/files/Interlakeni_deklaratsioon%20EST.pdf; <http://www.vm.ee/sites/default/files/Izmir%20deklaratsioon%20est.pdf>

Lisa

Riigikohtu lahendid (2009. - 2011. a), mis sisaldavad kõige rohkem viiteid EIK praktikale

Kriminaalasjad

kriminaalkolleegiumi 18.06.2010 otsus asjas nr 3-1-1-43-10 - viidatud 20 lahendile

Kudła vs. Poola, EIK 26.10.2000
Reinhardt ja Slimane-Käid vs. Prantsusmaa, EIK 31.03.1998
Malkov vs. Eesti, EIK 04.02.2010
Kangasluoma vs. Soome, EIK 20.01.2004
T.K. ja S.E. vs. Soome, EIK 31.05.2005
Coeme jt vs. Belgia, EIK 22.06.2000
Šubinski vs. Sloveenia, EIK 18.01.2007
Hozee vs. Holland, EIK 22.05.1998
König vs. Saksamaa, EIK 28.06.1978
Konashevskaya jt vs. Venemaa, EIK 03.06.2010
Estima Jorge vs. Portugal, EIK 21.04.1998
Golovkin vs. Venemaa, EIK 03.04.2008
Allenet de Ribemont vs. Prantsusmaa, EIK 10.02.1995
Eckle vs. Saksamaa, EIK 15.07.1982
Georgiadis vs. Küpros, EIK 14. 05.2002
Martin vs. Rumeenia, EIK 10.03.2009
Stojic vs. Horvaatia, EIK 01.06.2006
Lavents vs. Läti, EIK 28.11.2002
Neumeister vs. Austria, EIK 27.06.1968
Pishchalnikov vs. Venemaa, EIK 24.09.2009

kriminaalkolleegiumi 22.02.2011 määrus asjas nr 3-1-1-110-10 – viidatud 8 lahendile

Stögmüller vs. Austria, EIK 10.11.1969
Konashevskaya jt vs. Venemaa, EIK 03.06.2010
W. vs. Šveits, EIK 26.01.1993
Scott vs. Hispaania, EIK 18.12.1996
Kudła vs. Poola, EIK 26.10.2000
Pishchalnikov vs. Venemaa, EIK 24.09.2009
Shishkov vs. Bulgaaria, EIK 09.01.2003
Belchev vs. Bulgaaria, EIK 08.04.2004

Haldusasjad

üldkogu 22.03.2011 otsus asjas nr 3-3-1-85-09 – viidatud 9 lahendile

Kudła vs. Poola, EIK 26.10.2000
Pélissier ja Sassi vs. Prantsusmaa, EIK 25.03.1999
König vs. Saksamaa, EIK 28.06.1978
Konashevskaya jt vs. Venemaa, EIK 03.06.2010
Scordino vs. Itaalia, EIK 29.03.2006
Ommer vs. Saksamaa, EIK 13.11.2008
Reinhardt ja Slimane- Käid vs. Prantsusmaa, EIK 31.03.1998
Malkov vs. Eesti, EIK 04.02.2010
Kangasluoma vs. Soome, 20.01.2004

halduskolleegiumi 17.06.2010 otsus asjas nr 3-3-1-41-10 – viidatud 12 lahendile

Kochetkov vs. Eesti, EIK 02.07.2009
Dougoz vs. Kreeka, EIK 06.03.2001
Kalashnikov vs. Venemaa, EIK 15.07.2002
Kehayov vs. Bulgaaria, EIK 18.01.2005
Irimaa vs. Ühendkuningriik, EIK 18.01.1978
Messina vs. Itaalia (nr 2), EIK 28.09.2000
Price vs. Ühendkuningriik, EIK 10.07.2001
Ilhan vs. Türgi, EIK 27.06.2000
Nevmerzhitsky vs. Ukraina, EIK 05.04.2005
Korobov ja teised vs. Venemaa, EIK 27.03.2008
Valasinas vs. Leedu, EIK 24.07.2001
I.I vs. Bulgaaria, EIK 09.06.2005

Tsiviilasjad

üldkogu 12.04.2011 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-62-10 – viidatud 5 lahendile

Paykar Yev Haghtanak LTD vs. Armeenia, EIK 20.12.2007
Kreuz vs. Poola, EIK 19.06.2001
Teltronic-Catv vs. Poola, EIK 10.01.2006
FC Mretebi vs. Gruusia, EIK 31.07.2007
Weissman jt vs. Rumeenia, EIK 24.05.2006

Põhiseaduslikkuse järelevalve asjad

üldkogu 21.06.2011 otsus asjas nr 3-4-1-16-10 – viidatud 3 lahendile

M. vs. Saksamaa, EIK 17.12.2009
Medvedyev jt vs. Prantsusmaa, EIK 29.03.2010
Lawless vs. Irimaa, EIK 01.07.1961

Riigikohtunike Villu Kõve, Peeter Jerofejevi ja Henn Jõksi eriarvamus RKÜK otsusele nr 3-4-1-16-10 sisaldab veel ka viiteid järgmistele EIK lahenditele:

Schmitz vs. Saksamaa, EIK 09.06.2011
Mork vs. Saksamaa, EIK 09.06.2011

põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 04.04.2011 otsus asjas nr 3-4-1-9-10 – viidatud 6 lahendile

Messina vs. Itaalia (nr 2), EIK 28.09.2000
Moiseyev vs. Venemaa, EIK 09.10.2008
Ciorap vs. Moldova, EIK 19.06.2007
Aliiev vs. Ukraina, EIK 29.04.2003
Dickson vs. Ühendkuningriik, EIK 04.12.2007
Fox, Campbell ja Hartley vs. Ühendkuningriik, EIK 30.08.1990